

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Heidi-Elena Stanionyte
Kolonialismi kuvand
Karl August Hindrey ja Andres Saali reisikirjades
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Karin Veski, *PhD*

Tartu
2016

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Kolonialismi kontseptsioon postkolonialistlikus teoorias	6
1.1. Imperialism	6
1.2. Kolonialism.....	9
1.3. Postkolonialism	11
2. Karl August Hindrey ja Belgia Kongo	16
2.1. Kongo kujunemine Belgia kolooniaks	16
2.2. Karl August Hindrey arvamus kolonialismist Belgia Kongos.....	19
2.3. Ühiskond ja valitsevad suhted Belgia Kongos	24
3. Andres Saal ja Hollandi Indoneesia	30
3.1. Indoneesia kujunemine Hollandi kolooniaks	30
3.2. Andres Saali arvamus kolonialismist Hollandi Indoneesias	33
3.3. Ühiskond ja valitsevad suhted Hollandi Indoneesias	38
Kokkuvõte	43
Kasutatud allikad ja kirjandus	45
Summary	53

Sissejuhatus

Kolonialismi perioodi võib 19. ja 20. sajandi ajaloos pidada üheks murrangulisemaks ajastuks rahvusvahelistes suhetes. Tööstusliku majanduse arendamiseks Euroopas loodi kolooniaid. Poliitiliste ja majanduslike põhjuste kõrval kujunes omakorda eesmärgiks „europiseerida“ asumaid emamaa näo järgi.¹ Kolonialismi on vaadeldud kahtpidi – ühest perspektiivist võib seda pidada põliselanike õiguste rikkumiseks ja nende represseerimiseks ja teisest vaatenurgast põliselanike päästmiseks kultuurilisest allakäigust, tutvustades neile euroopalikke väärtusi.² 19. sajandil saavutas suure tähelepanu eelkõige (enamusjaolt koloniseeritud) Aafrika manner ning vähemal määral Aasia. Kolooniate hõivamine toimus sõjalise võimu sekkumisel või saavutades lepingute abiga piirkonna üle mõjuvõim.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida kolonialismi kuvandit³ kasutades selleks Karl August Hindrey ja Andres Saali reisikirju⁴. Põhieesmärgiks on, milline on kolonialismi kuvand Karl August Hindrey ja Andres Saali reisikirjades ning uurida kolonialismi olemust kasutades postkolonialismi teooriat. Karl August Hindrey reisikirjad ilmusid ajalehes „Eesti Päewaleht“ aastatel 1927–1928.⁵ Lehes ilmunud reisikirjade põhjal avaldati hiljem raamat, kuhu lisati ka uut materjali.⁶ Andres Saal avaldas reisikirju mitmetes ajalehtedes, kuid põhiliselt ilmusid need ajalehes „Olevik“ aastatel 1898–1914.⁷

Siinses töös on kolonialismi kuvandi uurimiseks valitud Belgia Kongo ja Hollandi Indoneesia põhjusel, et sinna reisisid Karl August Hindrey ja Andres Saal. Mõlemad kohad oli eestlastele küllaltki eksootilised paigad kuhu reisida ning eelmainitud reisikirju võib pidada väärtuslikeks ajalugu kajastavateks allikateks. Belgia Kongo ja Hollandi Indoneesia puhul pole tegemist suurte koloniaalimpeeriumitega, pigem on riigid oma pindalalt väiksemad kui on seda tänapäeva Eesti.

¹ Norman Davies. Euroopa Ajalugu. Tallinn: Varrak. 2014, 787.

² Ronald J. Hortvath. A Definition of Colonialism. Current Anthropology. Vol. 13. No. 1. 1972, 45.

³ Kuvandit (imagot) defineeritakse kui pilti, ettekujutust, mis tekib isiku või objekti esmakordsel vaatlemisel. Imagod tuvastavad mitte ainult teadmisi, vaid ka väärtusi. Läbi kuvandite infiltreerunud nähtused või teadmised ei pruugi tegelikkusega ühtida. Enamasti toimub imago kujunemine toetudes eelarvamustele, mis meil juba olemas on. Kuvandite tüüpiliseks omaduseks on muutuda ajas ja vastavalt olukorrale. Vt. Joep Leerssen. Image. // Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey. Manfred Beller. Joep Leerssen. ((toim). Amsterdam; New York: Rodopi. 2007, 342.

⁴ Reisikirja all mõeldakse kirjutist, milles käsitletakse autori reaalselt aset leidnud reisi. Teatud reisikirjades esitatakse isiklikke tähelepanekuid, mille aluseks on kirjutaja pikem viibimine teatud riigis. Reisikirjade roll on keskenduda diskursuste erinevustele, mis rõhutavad teise olulisust ja vastandlikkust. Vt. Antoine Chalvin. Eesti prantsusekeelsetes reisikirjades – Algusaastatest 1990. aastani. Keel ja Kirjandus. Nr 2. 2016. 73

⁵ Olaf Klaassen. Aasia ja Aafrika 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. (3.osa). Tartu: Tartu Ülikooli trükkikoda. 1990.

⁶ Karl August Hindrey. Kongosõit. Tartu: Loodus. 1929.

⁷ Olaf Klaassen. Hüvasti, Insulinde!: Andres Saali elu Indoneesias. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus. 1996.

Viimase kümnendi jooksul on kolonialismi tähendus ja rõhuasetus muutnud. See ei puuduta ainult Eestit, vaid on laiem küsimus.⁸ Kolonialismi poliitilisele ja ajaloolisele kuvandile ei ole Eestis üksikasjalikumalt tähelepanu pööratud.⁹ Postkolonialismile kui kolonialismi pärandi probleemile tänapäeval on eraldi numברי pühendanud ajakiri Vikerkaar.¹⁰ Kuvandi analüüs postkolonialistliku teooria raames aitab seletada kolonialismi panust järjepideva mõjuna. Aafrika kuvandile on pööratud eestikeelses trükisõnas eraldi tähelepanu.¹¹

Siinses töös on kasutatud eestikeelseid reisikirju Belgia Kongo ja Hollandi Indoneesia kohta. Reisikirjade valiku kriteerium oli otsene seotus kolonialismi teemaga. Andmete analüüs on kvalitatiivne. Kvalitatiivse analüüsi osana on vaja esile tuua teadmiste hankimist ja mõista kolonialismi olemust läbi eestlaste kirjelduste. Meetodi eesmärk on interpreteerida reisikirju kui allikaid esitades uurija tõlgendusi.¹² Töö sisuline osa toetub imagoloogia vallas avaldatud käsitlustele, mille üheks tähtsaimaks teoseks võib lugeda Kenneth Bouldingi teost, mis määratleb ühiskonna rolli olla osa selle ühiskonna ümberkujundamises.¹³ Samuti on imagoloogia uurimissuunas eeskuju andnud Joep Leersseni ja Manfred Belleri seisukohad, mille järgi tuginevad inimühiskonna eeldustele omistada spetsiifilisi tunnuseid või iseloomu omadusi teistele ühiskondadele, rassidele, või rahvustele. Iseseisvate tunnuste omistamine eeldab omakorda uue identiteedi omistamist.¹⁴ Samuti on bakalaureusetöö jaoks tähtsaks uurimuseks kujunenud Oskar Fälti, Kari Aleniuse ja Seija Jalagini koostatud kogumik¹⁵. Uurimustöös on sotsioloogilises kontekstis eeskuju võetud Peter Bergeri ja Thomas Luckmani teosest¹⁶.

Siinne töö on jaotatud kolmeks peatükiks. Töö teoreetilises osas seletatakse lahti postkolonialismi teooria, mille kohta on väitnud Bill Ashcroft, et postkolonialistlikud tekstid

⁸ S. Karly Kehoe. Understanding Oversea Colonialism as a Process: An Introduction. // Colonialism and Decolonization in National Historical Cultures and Memory Politics in Europe: Modules for History Lessons. Ute Fenske, Daniel Groth, Klaus-Michael Guse/Bärbel P.Kuhn. Peter Lang Edition, (Eds) 2015. 21-23; Claudia Kraft. Inner-European Colonialism: An Introduction. // Colonialism and Decolonization in National Historical Cultures and Memory Politics in Europe: Modules for History Lessons. Ute Fenske, Daniel Groth, Klaus-Michael Guse/Bärbel P.Kuhn. Peter Lang Edition, (Eds). 2015. 81-83.

⁹ Reisikirjade teemat on uuritud seoses Otto von Kotezebue ja Adelbert Von Chamiso rolliga. Vt. Kadi Kähär-Peteron. Tsivilisatsioon ja Metslus Otto Von Kotzebue ja Adelebert Von Chamisso reisikirjades.(Magistritöö). Tartu Ülikool. Ajaloo ja arheoloogia instituut. 2015.

¹⁰ Vikerkaar. Nr 4-5. Tallinn:SA Kultuurileht. 2003.

¹¹ Karin Hiiemaa. Aafrika retsensioon eestikeelses trükisõnas. (kuni 1917). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 2006.

¹² Lembit Öunapuu. II Kvalitatiivne, Kvantitatiivne ja Kvalitatiiv-Kvantitatiivne uurimistöö//Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses. Ede Kärner. (toim) Tartu: Tartu Ülikool. 2014, 53.

¹³ Kenneth E. Boulding. The image:knowledge in life and society. Ann Arbor. University of Michigan Press. 1973.

¹⁴ Vt. Joep Leerssen. Imagology:History and method// Imagology:the cultural construction and literary representation of national characters:a critical survey. Manfred Beller. Joep Leerssen. (toim). Amsterdam;New York:Rodopi. 2007, 17.

¹⁵ Looking at the other: Historical Study of Images on Theory and Practice. (Eds. Kari Alenius, Olavi. K. Fält. Seija Jalagin.) Oulu, 2002.

¹⁶ Peter Berger. Thomas Luckman.The social construction of Reality:A Treatise in the Sociology of Knowledge. London:Penguin Book. 1991.

toovad esile ajaloo olemusliku osa¹⁷. Uurimustöö esimene peatükk keskendub imperialismi, kolonialismi ja postkolonialismi mõistetele, tuues esile nende mõistete tähtsamad aspektid. Postkolonialistlikku teooriat on kõige rohkem mõjutanud Edward Saidi ja Frantz Fanoni teosed. Edward Said on eelkõige tuntud oma teose „Orientalism“¹⁸ poolest, kus on esile toonud lääne diskursuste ideoloogilised konstruktsioonid. Frantz Fanoni teatakse ühe tema peateose „Black Skin, White Masks“¹⁹ järgi, kus on tähelepanu pööratud koloniseeritud ja koloniseerija omavahelistele suhetele.

Teine peatükk uurib eelmainitud teooria avaldumist reiskirjades ja keskendub spetsiifilisemalt Belgia Kongole. Esmalt antakse lühike ülevaade Kongo ajaloost ja Belgia kolooniaks kujunemisest. Teises alapeatükis analüüsitakse Karl August Hindrey isiklikku vaatenurka kolonialismile. Kolmandas alapeatükis on tähelepanu pööratud Belgia Kongo koloonias valitsenud ühiskondlikele suhetele.

Kolmas peatükk annab lühikese ülevaate reisikirjadest Hollandi Indoneesiast. Esimene alapeatükk keskendub Hollandi India ajaloole. Teine alapeatükk uurib Andres Saali nägemust kolonialismist Indoneesias. Kolmas alapeatükk keskendub Hollandi Indoneesia ühiskondlikele suhetele.

¹⁷ Bill Ashcroft. Post-colonial transformation. London;New York: Routledge. 2002, 15.

¹⁸ Edward W. Said. Orientalism. London: Penguin Books. 2003.

¹⁹ Frantz Fanon. Black Skin. White Masks.London: Pluto Press. 2008.

1. Kolonialismi kontseptsioon postkolonialistlikus teoorias

1.1. Imperialism

Imperialismi mõisteti algse definitsiooni kohaselt kui keisri võimu laienemist oma valitsetavast piirkonnast suurematele aladele. Tuginedes poliitilistele, kultuurilistele ja majanduslikele tungidele hakkas alates 1880. aastatest Euroopa riikides kujunema imperialismist mõjutatud domineeriv ja läbipaistvalt agressiivne välispoliitika.²⁰ 19. sajandiks oli imperialism saavutanud oma haripunkti, kui Euroopa riigid koos Ameerika Ühendriikide ja Jaapaniga osalesid aastatel 1870–1914 suuremas kolooniate loomisprotsessis väljaspool Euroopat, mis tulenes riikide omavahelistest rivaalitsemistest.²¹

Perioodi 1800–1914 loetakse Euroopa ajaloos imperialismi ajastuks. Esimese maailmasõja alguseks omas Euroopa valdusi 84% maailma maismaa pinnast (kaasa arvatud ekskolooniad).²² Imperialistlikud võimusuhted hõlmasid majanduslikke, poliitilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi küsimusi riigi valitsemises. Seega tuleb imperialismi minevikus ja tänapäeval vaadata kui kompleksset ja pikaajalist nähtust.²³

Imperialismi tähendus muutus pärast kolooniate iseseisvumist otsese ülemvõimu omamisest (globaalse süsteemi osana) majandusliku hegemoonia saavutamiseks oma endiste asumaade üle.²⁴ Ajaloos on imperialistliku ideoloogiat vaadeldud mitmel viisil.²⁵ Impeeriumite laienemine seni eurooplastega väheasustatud piirkondadesse tähendas juhtiva positsiooni omamist kaubanduses. Hiljem mõistetakse impeeriumi suurenemist poliitilise ülemvõimu omamist sõltumatu piirkonna üle.²⁶

Edward Said on kolonialismi ja imperialismi eristanud ideoloogilise kontseptsiooni põhjal. Said defineeris imperialismi kui kaugete territooriumide haldamist metropolidest, kes tuginesid imperialismi ajal valitsenud teooriate ja ideoloogiate rakendamisele.²⁷ Kolonialismi defineeritakse kui rahvuse teadlikku asustamist teise piirkonda tuues kaasa oma riigi

²⁰ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin. Post-colonial studies: the key concepts. London; New York, Routledge, 2009, 111.

²¹ Benedict Stutchley. Colonialism and imperialism, 1450-1950. 201., 24. jaanuar. . . <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/colonialism-and-imperialism/benedikt-stutchley-colonialism-and-imperialism-1450-1950> . (15.02.2016.)

²² Anu Raudsepp, Ago Pajur, Karin Hiimaa. Majandusteemad ajalootunnis. Tartu: Raudplats. 2009, 11.

²³ Barbara Bush. Imperialism, race, and resistance: Africa and Britain 1919-1945. London; New York. : Routledge. 1999, 3.

²⁴ Robert Young. Postcolonialism: An historical introduction. Blackwell: Malden. 2003, 57.

²⁵ Robert Aldrich. Sissejuhatus; imperialismi ülevaade // Impeeriumite aeg. Robert Aldrich. (Koostanud). Tallinn: Sinisukk. 2008, 7.

²⁶ Samas, 9.

²⁷ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin. Post-colonial studies: the key concepts, 111.

põhimõtted ja seadusandluse.²⁸ Imperialism suudab funktsioneerida ilma formaalsete kolooniateta, kuid kolooniad peavad eksisteerima reaalsete territooriumidena.²⁹ Kolonialismi saab pidada imperialistliku ideoloogia rakendamiseks kolooniates. Seetõttu oli koloniaalvõimu valitsustel oluline roll koloniaalühiskonna kohandamisel poliitiliste, majanduslike ja ühiskondlike seadustega. Siin mängisid olulist rolli eelarvamused asumaade põliselanike suhtes, mis tuginesid omaenda saavutustele tööstusliku revolutsiooni perioodil.³⁰ 19. sajandi imperialismi iseloomustab arusaam kolooniates elavatest pärismaalastest kui mahajäänutest. Imperialistlikku ideoloogiat põhjendati seega propagandistliku argumendiga, et võimu funktsioneerimine kolooniates toimus tõrgeteta ja isevalitsemine põlisrahvaste käes kolooniates oleks võimatu.³¹

19. sajandil hakkas levima sotsiaaldarvinismi teooria, mis paigutas inimorganismid hierarhilisse ühiskonda, määratledes nende väärtuse nahavärvi alusel. Aafrika koloniseerimisel kasutati eurooplaste arvates ilmselget õigustust, et põliselanikud ongi alaväärtuslikumad kui sisserännanud.³² Imperialismi mõiste analüüsimisel ei saa kõrvale jätta rassismi, sest need kaks nähtust on tihedalt omavahel seotud. Euroopa imperialismi näiteks põhjendati sooviga harida pärismaalasi ja viia nendele tsiviliseeritud kultuuri. Euroopalike väärtuste süsteem pani eurooplasi mõõtma teistest kultuuridest pärinevaid inimesi oma kultuuriliste, majanduslike ning tehnoloogiliste saavutuste ja tõekspidamiste järgi.³³ Rassismi on peetud kõige mõjuavaldavamaks faktoriks suhtluses kolonisaatori ja koloniseeritava vahel.³⁴ Imperialistlikku ideoloogiat on käsitletud rassismi põhimõtete kohaselt, kasutades ära pärismaalaste kergemat vastupanu odavtöö tegemisel. Selliseks tööks kõlbasid koloniseerijate arvates ainult pärismaalastest lihtsate oskustega inimesed. Ernst Renan on rassiideoloogiat selgitanud konkreetsete koloniseeritavate puhul seostades nende rasside võimekust teatud tüüpi tööd teha. Ta pidas negriidse rassi ülesandeks teha tööd tsiviliseeritud eurooplaste heaks. Tema arvates oli igäühe ülesanne teha talle määratud tööd ning sellega säilib sotsiaalne tasakaal.³⁵ Rassilise vahe tegemine oli oluline sotsiaalsetes eluvaldkondades nagu näiteks hariduses või kultuuris, kus ühe valdkonna sarnased jooned kandusid edasi teise valdkonda.³⁶ Said kirjeldas kultuurilist imperialismi kui olulist ja põhilist viisi õigustamiseks

²⁸ Samas, 44.

²⁹ Ania Loomba. Colonialism/postcolonialism. London; New York: Routledge. 2004, 7.

³⁰ Philip D Curtin, The Black Experience of Colonialism and Imperialism. Daedalus. Vol. 103. No. 2. Slavery, Colonialism, and Racism, 1974, 19.

³¹ Bush., 5.

³² D. Curtin, 20.

³³ Hiimaa. Aafrika retseptsioon eestikeelses trükisõnas (kuni 1917), 52.

³⁴ Bush, 7.

³⁵ Loomba, 126.

³⁶ D. Curtin, 18.

koloniaalvõimu luues koloonias rassilise hierarhia.³⁷ Impeeriumite mõjul segunes euroopalik kultuur koloniaalajastu eelse pärandiga aidates kaasa koloniseeritava ühiskonna kultuuri kaugenemisele oma algsest ühiskonnakorraldusest ja kultuurist.

Franz Fanon selgitas imperialismi ajaloo kaudu, kuidas imperialismist mõjutatud ideoloogiad mõjutavad ka kaasaegseid arusaamu ja vaatenurki. Ka pärast riikide iseseisvumist jätkus imperialismiaegne mentaliteet, mis emariigi mõjutusel ühendas endiseid koloniaalriike nii hariduspoliitikas, kirjanduses kui ka kultuuris.³⁸ Imperialismi mõjutusel on teisi kultuure ja uske nähtud valest perspektiivist. Näiteks islamit on kujutatud barbaarsena, keskaegse teokraatiana ja islamimaid ebameeldivate eksootiliste paikadena.³⁹ Domineeriva läänemaailma mõtteviisi järgi oli kultuuride integreerimine emamaade kultuuridega osa läänemaailma hüvede jagamisest. Teise kultuuriga suhestumine toimub läbi mineviku prisma, mis aitas paremini mõista imperialismi ideoloogiat. Prantsuse imperialismi pooldaja Jules Harmand propageeris imperialistlike põhimõtete järgi asunduste loomist vastavalt rasside ja tsivilisatsioonide hierarhiale. Ta väitis, et lääne ühiskond kuulub rassiliselt ja tsiviliseeritult kõrgemasse hierarhilisse ühiskonna tippu. Autoriteedi omamine andis õigusi eelisõiguse võimu omandanud ühiskonnakihi, kuid eeldas ka kohustuste täitmist koloniseeritavate suhtes.⁴⁰

Kõige rohkem motiveeris emamaad tööstuslik areng, asumaade huvid olid seejuures imperialismi arengus sekundaarsed. Samas pidi imperialistlik ideoloogia arvestama vastupanu tekkimisega asumaades. Vastupanu ei avaldunud mitte ainult koloniseerijate, vaid ka nendega koostööd tegevate inimeste suhtes.⁴¹ Vastupanu avaldamise kaudu saab iseloomustada koloniseeritava kultuurilise identiteedi kujunemist. Näiteks salati maha segarasside olemasolu. See oli ettevaatusabinõu, millega loodeti elimineerida ohtu valgele rassile. Edward Said on vastupanu käsitlenud kui võimuka ja võimutu vahelist suhtlemist, mõeldes selle all koloniseerija ja koloniseeritava kontakti. Saidi järgi kujunes nende vahel omavaheline sõltuvus ning aja möödudes hakati ennast identifitseerima üksteise kaudu.⁴²

³⁷ Bush, 9.

³⁸ Edward W. Said. Culture and imperialism. New York: Vintage.1994, 12

³⁹Toomas Gross. Edward W. Said. //20.sajandi mõttevoolud.. Epp Annus.(toim)..Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 2009, 892.

⁴⁰ Said. Culture and imperialism, 17.

⁴¹ Bush, 16.

⁴²Samas, 17.

1.2. Kolonialism

Koloonia on defineeritud kui asundus ja eluase, mille elanikud on säilitanud sideme kodukohaga (ehk emamaaga). Seega vaadeldakse koloniseerimist kui kunagiste kogukondade ümberkujundamist.⁴³ Koloniseerimist on iseloomustatud kui omaenda kultuuri säilitamist lootes saavutada majanduslikku, religioosset ja poliitilist kasumit.⁴⁴ Hegemoonia saavutamine nõudis emamaalt tugevate meetmete kasutamist põliselanike peal. Eelkõige tähendas see traditsioonilise ühiskonnamudeli lõhkumist ja rakendades kolonialistliku mudeli kasutamist kõigepealt heade soovide mõjutusel ja seejärel sunniviisilise süsteemi juurutamist.

Kolonialismi tekkimise põhjuseid on seletatud peamiselt poliitilisest vaatenurgast.⁴⁵ Euroopas defineeriti kolonialismi algselt kui võimu pealsesurumist põlisrahvastele ning oma jõukuse kasvatamist nende arvelt. Impeeriumid kasutasid kolooniate loomist oma poliitiliste ideoloogiate realiseerimiseks.⁴⁶ Asustatud piirkondi võib vaadelda kui katseid kujundada välja asundusi eurotsentristliku vaatenurga järgi. Et kolooniad toodaks suuremat majanduslikku kasumit, tehti pingutusi infrastruktuuri rajamiseks. Näiteks ehitati kolooniatesse Euroopa linnade eeskujude järgi algseid raudteesüsteeme. Seejuures ei olnud infrastruktuur mõeldud põliselanikele kasutamiseks. Näiteks ehitati Prantsuse Alžeerias teed liiga kaugele põliselanike asustatud paikadest, mistõttu jõudis näiteks suuremate õnnetuste puhul meditsiiniline abi kohale väga aeglaselt.⁴⁷ Läänelike linnade rajamine kolooniatesse tekitas pärismaalastele ettekujutuse uue maailmakorralduse tekkimisest. Kasutades imperialistlikku ideoloogiat on olnud kolonialismi eesmärgiks muuta ühiskonnakorda, millega põlisrahvad seni harjunud olid. Kolooniates elavaid põliselanikke vaadeldi kui lapsi, keda pidi õpetama tsiviliseeritud kommete järgi käituma.⁴⁸ Seega nägid koloniseerijad ennast kui edumeelse arengu viijatena põliskasukatele. Arvati, et ilma eurooplasteta ei oleks põliskasukad sellest progressist osa saanud.

Kolooniate loomist toetas kristlike misjonäride töö. Misjonitöö hakkas 19. sajandi keskel varjutama tegelikke kolonialistlikke, riiklikke ja isiklikke huve. Seega hakati misjonitööd tahtmatult lugema poliitilise ja majandusliku ideoloogia kõrval oluliseks faktoriks

⁴³ Janek Kraavi. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur: ülevaade 20. sajandi teise poole kultuuri ja mõtlemise arengust. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia. 2005, 146.

⁴⁴ Samas, 148.

⁴⁵ Young. Postcolonialism: An historical introduction, 17.

⁴⁶ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin. Post-colonial studies: the key concepts, 40.

⁴⁷ Jean-Paul Satre. Colonialism and neocolonialism. London: Routledge. 2006, 47.

⁴⁸ Catherine Hall, Civilising subjects; metropole and colony in the English imagination, 1830-1867. Cambridge: Polity Press. 2007, 11.

kolonialismis.⁴⁹ Ajaloolane Walter Rodney on nimetanud misjonäre imperialismi agentideks, kes olid koloniseerimisega sama palju seotud kui maadeavastajad, ärimehed ja sõdurid.⁵⁰ Näiteks britid tegid vahet põliselanikel, kes tegid koostööd misjonäridega, ja nendel, kes ei teinud. Inimesi, kes elasid inglise seaduste kohaselt, peeti palju tsiviliseeritumaks kui põliselanikke, kes seda ei teinud.⁵¹ Enamasti muutus haridus lihtsamini kättesaadavaks tänu misjonäride loodud koolidele. Hariduse lihtsamale kättesaadavusele vaadeldi kahetiselt. Ühelt poolt oli hariduse kättesaadavuse parandamine tervitatav nähtus, kuid teiselt poolt ei soodustanud pakutav haridus enesekindlust, loovust ega kohalike kultuuriväärtuste edasikandmist.⁵² Teisalt ei saa aga ka väita, et misjonärid oleksid olnud ainult kolonialismi tööriistad.

Kolonialismi on vaadeldud kui kriitilist protsessi. Tähelepanekuid on tekkinud koloniseeritava vastupanu ja minapildi säilitamise võrdluses koloniaalpäritolu keele ja diskursuste mõjudega.⁵³ Imperialismi ideoloogia hakkas mõjutama kolooniates elavate inimeste igapäevast suhtlemisviisi. Asundustes eksisteerisid mitmetasandilised kultuurid, eristati koloniseerija ja põlisasukate tavasid. Asumaades tekkis selge reeglistik, mis reglementeeris elanike õigusi vastavalt nende päritolule. Kolooniates peeti põliskultuure alaväärtuslikeks ja koloniseerijaid üliluslikeks nii ajaloolises kui ka tsivilisatsioonilises kontekstis⁵⁴.

Kolonialism on mõjutanud Euroopa kultuuri identifitseerimist kuni tänapäevani.⁵⁵ Neid mõjusid saab hinnata koloniaalpärandina stereotüüpide jätkumises. Maailm oli integreeritud tervikuks ning suuri alasid valitseti kaugetest metropolidest. Nende metropolide kaudu võeti teiste riikide suveräänsus ning taandati nad asumaadeks, mida juhiti vastavalt metropolide enda seadustele.⁵⁶

Koloniaalmaades anti algharidust põlisasukate emakeeles. Teatud hulga jõukamate pärismaalaste harimine lihtsustas koloniaalmaade valitsemist kohalikul tasandil. Paljud pärisasukad said oma hariduse kolonialismi perioodil, mistõttu saab neid iseloomustada kui „meie“ ja „nende“ vahel tõlgendajaid. Kolonialismi ideed filtreerusid läbi eelmainitud

⁴⁹ Karin Hiimaa. Südamel: eesti misjonärid Aafrikas. Tallinn: Olion. 2000, 13.

⁵⁰ Etim E. Okon. Christian missions and colonial rule in Africa: objective and contemporary analysis. *European Scientific Journal*. Vol 10. No 17. 2014, 199.

⁵¹ Anthony J. Dachs. Missionary Imperialism-The Case of Bechuanaland. *The journal of African History*, Vol. 13. No. 4. 1972, 650.

⁵² Okon, 205.

⁵³ Kraavi, 145.

⁵⁴ Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin. *Post-colonial studies: the key concepts*, 41.

⁵⁵ Hall, 15.

⁵⁶ Said, *Culture and imperialism*, 9.

pärismaalastest intellektuaalide⁵⁷. Hariduse andmine toimus kolonisaatorite kontrolli all, kes suunasid teadmiste andmist läänelike haridusmudelite kaudu. Põliselanike enda teadmistel ja traditsioonidel ei olnud lääne hariduses kohta. Ajaloo õpetamisel keskenduti eelkõige eurooplaste suurtele saavutustele ega mainitud põliselanike osa inimtsivilisatsioonide ajaloos. Hariduse andmise juurde kuulus õpilasi psühholoogiline mõjutamine eesmärgiga panna nad eemalduma oma esivanemate traditsioonidest.⁵⁸ Frantz Fanon nägi kolonialismis ja selle ideoloogilises relvas võimalust eemaldada koloniseeritud nendele senisest turvalisest keskkonnast.⁵⁹

Kolonialismi puhul loetakse kõige märkimisväärsmaks ideoloogiliseks relvaks kultuurilist mõju. Kultuurilise koloniseerimise all on mõeldud kolonialismi viisi kasutada emamaa kultuuri domineerimaks kolooniates elavate inimeste üle mõjutades nende keelt, nimesid, keskkonda ja pärimuslikku identiteeti. Seega kultuuriliste õiguste mahasurumine kuulub lahutamatuks kolonialismi juurde uutel asumaadel. Kolonialismile on nii minevikus kui ka tänapäeval tihti etteheidetud koloniseeritud maa ajaloo alaväärtustamist. Põliselanike traditsioonide alahoidmine tähendas kultuurilise identiteedi diskrimineerimist. Siinkohal võib väita, et sunniviisiline identiteedi pealesurumine ei ole omane mitte ainult minevikule, vaid seda võtet kohtab ka tänapäeval.⁶⁰

1.3. Postkolonialism

Postkolonialism tähendab koloniseerija ja koloniseeritava vastastikku mõju kultuuridele ja ühiskondadele.⁶¹ Postkolonialism ei sisalda endas kindlapiirilist teooriat, vaid seda ilmestavad mitmesugused eritähenduslike ideede kogumid.⁶² Postkolonialism uurib, kuidas millise jälje on jätnud Euroopa vallutus- ja valitsuspoliitika endistele asumaadele ning kuidas see siiani mõjutab arengumaade koloniaalpärandit. Postkolonialistlikus teoorias uuritakse kolonialismiperioodil tekkinud hoiakuid. Eelmainitud teooria perspektiivist on seega oluline uurida kolonialismi kuvandit. Postkolonialistliku teoorias raames keskendutakse kultuuride vahelistele kontaktidele, teise kultuuri esindamisele ja tõlgendamisele, poliitilise võimu

⁵⁷ K.N. Panikkar. Culture and Revivalism. Social Scientist, Vol. 31. No. ½. Jan-Feb.2003, 10.

⁵⁸ Paul Benahene Adjei. Decolonising Knowledge Production: The Pedagogic Relevance of Ghanaian Satyagraha to Schooling and Education in Ghana. Canadian Journal of Education. Vol. 30, No 4.2007, 1050.

⁵⁹ Samas. 1052.

⁶⁰ Panikkar, .7.

⁶¹ Piret Peiker. Postkoloniaalsed uuringud. //20.sajandi mõttevoolud. Epp Annus. (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 2009, 865.

⁶² Rita Abrahamsen. African Studies and the Postcolonial Challenge. African Affairs, Vol. 102. No . 407. Oxford University Press. 2003,191.

struktuuridele ja võimusuhetele.⁶³ Toimub kolonialismiaegsete ideoloogiate ümberhindamine mitte ainult dekoloniseeritud riikides, vaid muutused toimuvad ka lääne mõtteviisis.⁶⁴

Postkolonialismi on defineeritud kaheti. Üks määratlus pärineb 1960. aastatest, mis seab postkolonialismi ajaloolisse-kronoloogilisse konteksti. Selle määratluse järgi algab postkolonialism dekoloniseerimisega ja selle all mõeldakse emamaade otsese valitsemise lõppu.⁶⁵ Teise käsitluse kohaselt ei lõppe kolonialism postkolonialismile üleminekuga, vaid tegemist on järkjärgulise muutusega. Kolonialismi sujuvat üleminekut postkolonialismi on nimetanud Gayatri Chakravorty Spivak postkoloniaalseks neokolonialismiks. *Post-eesliide* tähistab nii aega, mis algab pärast kolonialismi lõppu kui ka kolonialismi alguse perioodi jätkuprotsessi arengut endistes kolooniates.⁶⁶

Tänapäeval nähakse emamaade asemel hoopis globaalsete institutsioonide domineerimist. Iseseisvate riikide tekkimisega ei toimunud järsku uue identiteedi loomine, vaid riikide seotus endiste emamaadega jäi jätkuvalt tugevaks ja domineerivaks. Postkolonialismi teooria sisaldas imperialistliku dominatsiooni osana enda ajaloo, poliitiliste ja intellektuaalsete traditsioonide arendamist teiste koloniseeritavate arvelt.⁶⁷

Teooriad selgitavad kolonialismiaegse imperialistliku süsteemi jätkumist tänapäeva kultuuris, näidates minevikus valitsenud kuvandi jätkuvust. Ajaloolises kontekstis annab see võimaluse arutleda kolonialismi ajal valitsenud väärtuste üle. Osa postkolonialistliku teooriast võimaldab väljendada kolonialismi ajal tekkinud ja juurdunud vaeleusaamu. Postkolonialism keskendub näiteks kirjandusteostele, mis on läbi ajaloo olnud allikaks teiste kultuuride tundmaõppimisel uurides eelarvamusi ja stereotüüpe.

Robert Young on iseloomustanud postkolonialismi kui põhja ja lõuna kokkupuutel tekkinud identiteeti. Selle all mõistetakse tööstusliku ja rikka põhja vastandumist põhiliselt põllumajanduslikule lõunapiirkonnale. Teravaid kontraste nähti Euroopa ja Aafrika, Ameerika Ühendriikide, Kanada ja Ladina-Ameerika, Nõukogude Liidu ja Lõuna-Aasia vahel.⁶⁸ Aastaks 1980 jagati Lääne-Saksamaa kantsleri Willy Brandti ettepanekul maailm arenenud ja

⁶³ János Riesz. Postcolonialism. // *Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey*. Manfred Beller. Joep Leerssen. (toim). Amsterdam; New York: Rodopi. 401.

⁶⁴ Young. Postcolonialism: An historical introduction, 65.

⁶⁵ Samas, 66.

⁶⁶ Abrahamsen, 196.

⁶⁷ Young. Postcolonialism: An historical introduction, 66.

⁶⁸ Marcin Wojciech Solarz. North–South, Commemorating the First Brandt Report: searching for the contemporary spatial picture of the global rift. *Third World Quarterly*. Vol. 33. No. 3. 2012, 562.

mittearenenud poolkeraks.⁶⁹ Tänapäeval nähakse endise koloonia ja emamaa vahel kui legitimeeritud kontakti, kus ühel on teise üle rohkem autoriteeti.⁷⁰

Koloniaalperioodi jooksul toimub asumaa kuvandi teisenemine. Kuvandid peegeldavad teise kultuuri olemust vastavalt olemasolevatele teadmistele. Seetõttu on kuvandi ja teadmiste roll ajaloo olnud oluline tõend eelarvamustest ning teistest kultuuridest läbi teatud ideoloogilise vaatenurga. Postkolonialismi uurimine ei ole piirdunud ainult ajaloo või politoloogiaga, põhjapanevaid teoseid on avaldatud ka kirjandusteoreetikute poolt. Euroopa riikide kultuurilised ja poliitilised mõjud on kolooniatele andnud lisaks olemasolevale kultuurile veel teisejärgulise identiteedi tasandi. Postkolonialistlikku kultuuri loetakse seotuks kolonialismile eelneva kultuuriga, kuid tänapäeva ühiskonda vaadatakse kui kompleksset segu ja järjepidevat kultuuride mõju läbi mitme ajastu.⁷¹

Postkolonialismi üks tuntumaid teoreetikuid on Edward Said, kes töötas välja termini *orientalism*. Tema arvates väljendab „orientalism“ valitsevaid kultuurilisi ja ideoloogilisi mõtete süsteeme toetudes loodud kuvanditele, doktriinidele ja koloniaalpoliitikale. Toimus selge eristamine „nende“ ja „meie“ vahel ehk „Orient ja Oktsident“. ⁷² Said pidas orientalistlikuks mõttediskursuseks ideed, mis on domineerinud oma ajaloo ja traditsioonidega luues omaette reaalsuse. Reaalsuse all võib mõista kahe kultuuri kooseksisteerimist üksteise olemust toetades ja peegeldades. Sellised reaalsuse kujutised suudavad teist kultuuri rohkem mõjutada.⁷³

Postkolonialistliku teooria järgi on lääne inimesel harjumuseks idamaalasi vaenulikkult stereotüpiseerida ja objektistada.⁷⁴ Said on tõestanud, kuidas tänapäevalgi saab orientalisti vaadata laiemas kontekstis. Oktsidendi ja Oriendi vahelist suhet on mõistetud kui võimu ja domineerimise maksmapanemist. See tähendab tugeva hegemoonia loomist koloniseerija poolt. Koloniseeritavaid nähti osaliselt kui mitmete kultuuriliste saavutuste algatajaid, kuid sellegipoolest pidas Euroopa oma tööstuslikku, majanduslikku ja kultuurilist arengut üliluslikumaks. Seega näiteks kirjandusajaloos tunnustati õhtumaises kultuuriloos Euroopa ajaloolise tähtsuse suurenemist ning Oriendi piirkondliku olulisuse vähenemist. Orient taandati marginaalseks kultuuriruumiks.⁷⁵

⁶⁹ Samas, 563.

⁷⁰ Abrahamsen, 196.

⁷¹ Samas, 196.

⁷² Edward W. Said. *Orientalism*. London. Penguin Books, 2003, 2.

⁷³ Said, *Orientalism*, 5.

⁷⁴ Märt Väljataga. Edward Said, orientalism, postkolonialism. *Vikerkaar*. nr 4-5. Tallinn: SA Kultuurileht. 2003, 167.

⁷⁵ Edward Said, Mõtestades ümber orientalisti. *Vikerkaar*. Nr . 4-5. Tallinn: SA Kultuurileht. 2003, 156.

Akadeemilise valdkonna rolli ei saa läänelike ideoloogiate ja pärandi edasiandmisel alahinnata. Akadeemilises maailmas ei toimunud ainult endiste kolooniate ideoloogia lahtimõtestamine, vaid erinevate teooriate, süsteemide ja teadmiste põimumine teistest kultuuridest pärinevaga. Edward Said näeb orientalismi kui teadmiste süsteemide võrku Oriendi kohta, mis püsivad lääne tsivilisatsioonides elavate inimeste teadvuses.⁷⁶ Said nägi põhjust teistest kultuuridest kirjutamiseks ainult juhul, kui uurija on vastutav kirjutava kultuuri eest. Samamoodi tähtsustas Said teadmiste suhtelisust, juhtides tähelepanu teadmiste ambivalentsele inimeste arusaamade kujundamisel teistest ühiskondadest.⁷⁷ Kolooniate loomisel oli teistest kultuuridest distantseerumine tavapärasem, kuid sellegipoolest on teatud distantsti hoidmine tavapärane ka tänapäeva ühiskondades.⁷⁸

Emamaid nähakse seega kui lääne viisi oma endiste koloniaalmaade üle kaudselt domineerida ja valitseda. Said püüabki näidata, kuidas eriti lääne humanitaarteadused on tugevasti mõjutatud imperialismist ja kolonialismist.⁷⁹ Orientalismi ja kolonialismi olemusliku seoste nägemisel tuleks lähtuda genealoogilisest või geneetilisest arutlusviisist. See tähendab järelduse tegemist nähtuse põhjal. Edward Said seletab selliste järelduste tegemist kui imperialismi kõrvalekallet ja kolonialismiaegsete traditsioonide jätkumist. Eriti rõhutab Said prantslaste ja brittide panust kolonialismi.⁸⁰ Need kaks riiki oma võimsate koloniaalimpeeriumitega omavad suurt vastustust kolonialismiperioodidel tehtu eest. Kõrvale ei saa jätta väiksemate riikide kolooniaid nagu näiteks Hollandi endist kolooniat Indoneesiat ning Belgia valitsusallas kuulunud Kongot. Seega ei saa kultuuriliste stereotüüpide tekkes süüdistada ainult suuri koloniaalimpeeriumeid.

Postkolonialistlik teooria hõlmab diskursuse mõiste käsitlemist. Michael Foucault on diskursust defineerinud kui teadmiste uurimisala ja väidete süsteemi. Erinevate diskursuste järgi on tehtud järeldusi enda ja inimestevaheliste suhete kohta. Postkoloniaalses kontekstis on oluline mõista diskursust kui võimu ja teadmiste ühildamist.

Identiteedi loomisel kasutati läänemaailma diskursuste süsteemi, eeldades, et on erinevusi mitmesuguste mõttesuundade vahel.⁸¹ Samuti on erinevad diskursused olulised võimusuhte mehhanismide seletamisel. Kõik identiteedikauge on ühiskonnale või kultuurile võõras. See,

⁷⁶ Said, *Orientalism*, 6.

⁷⁷ Gross. Edward W. Said. // 20. sajandi mõttevoolud, Epp Annus. (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 2009, 893.

⁷⁸ Said, *Orientalism*, 22.

⁷⁹ Väljataga, 168.

⁸⁰ Samas, 169.

⁸¹ Hall, 9.

kellel on vahendid kontrollida informatsiooni ja seda suunata, omab eelist nende ees, kellel seda pole. Teadmiste omamisega kaasneb võimu realiseerumine.

Koloniseerijate ja koloniseeritavate vahelises suhtluses on teadmise sidumine võimuga kõige esmasemaid viise ennast kehtestada.⁸² Oma kultuurilise olemuse leidmist on imperialistliku ideoloogia järgi peetud normaalsuse defineerimiseks teiste ja iseenda suhtes. Koloniseeritava olemust ja identiteeti on seostatud sõltuvusega koloniseerijast.⁸³

Postkolonialismi mõistele on Said lähenenud antiessentsialistlikul viisil, uskudes mitmetähenduslikesse kultuurilistesse ühiskondadesse. Tema arvates on vale kuvand, mis presenteerib koloniseeritavat ainult ühest küljest. Ühekülgne käsitlemine pigem kahjustab koloniseeritavat võõrandades teda traditsioonilistest väärtustest. Seega on postkolonialistliku teooria kohaselt näiteks islami käsitlemine ühekülgne ega selgita selle kultuuri tõelist olemust.⁸⁴ Koloniseerijad olid meelestatud kindla arvamusega, sest kolooniates elavaid inimesi käsitleti kui mitteharituid ja barbaarseid. Antiessentsialistliku vaatenurga kohaselt toimus päriselanike liigitamine heaks ja halvaks.⁸⁵

Postkolonialistlikku pärandit on võimalik vaadata etnograafilisest perspektiivist, sest see annab võimaluse vaadelda kolonialismi pärandit laiahaardelisemana.⁸⁶ See käsitusviis on leidnud kasutust ka mitmetes kirjandusteostes.

⁸² Bill Ashcroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin. Post-colonial studies: the key concepts, 64.

⁸³ Samas, 156.

⁸⁴ Gross, Edward W. Said. //20. Saj mõttevoolud, Epp Annus. (toim), 890.

⁸⁵ Lutfi Hamadi. Edward Said.: The postcolonial theory and the literature of decolonization. European Scientific Journal. 2014, 42.

⁸⁶ Johannes Fabian, Anthropology with an attitude: critical essays. Sandford. Sandford University Press. 2001, 74.

2. Karl August Hindrey ja Belgia Kongo

2.1. Kongo kujunemine Belgia kolooniaks

19. sajandil kujunes Aafrika manner Euroopa riikide jaoks võrreldes 15. sajandiga toimunud eurooplaste tulekuga huviäratavaks paigaks. Suurimateks koloniseerijateks olid Suurbritannia, Prantsusmaa, Portugal, Hispaania, Saksamaa, Belgia ja Itaalia. Belgia kolooniaks kujunes Kesk-Aafrika piirkond, mis paikneb peamiselt tänapäeva Kongo Demokraatliku Vabariigi aladel.

Kogu ala ei olnud eurooplastele eriti tuntud, välja arvata üksikud piirkonnad rannikul ja São Tomé saar.⁸⁷ Kongo kuningriik tekkis 13.–14. sajandil, mil Boma hõimupealik Ntinu Vene ühendas oma valitsemise alla kuus sarnast dialekti rääkivat bakongo hõimkonda. Tema järglased löid provintsid koos asevalitsejatega, muutes riigi poliitiliselt ühtseks tsentraalriigiks.⁸⁸ 15. sajandil tõid portugallased Kongosse ristiusu, mis sai laialdase poolehoidu kohaliku aristokraatia poolt.⁸⁹ Euroopa mõjudega kohanedes said kongolased osaks Euroopa kultuuri sotsiaalsest-majanduslikust arengust, täiendades teadmisi meresõiduuskustest, kirjasüsteemidest ja haridusest.

Tööstusliku revolutsiooni ajastu mõjutusel löid Euroopa riigid 19. sajandil mitmeid teadusliku suunitlusega organisatsioone, mille eesmärk oli uurida Aafrikat, sealhulgas Kesk-Aafrikat ja Kongo piirkonda. Mitmete teiste riikide kõrval rajas oma teadusliku organisatsiooni Belgia Kuningriik, mis asutas 1876. aastal Brüsselis Belgia Rahvusvahelise Kesk-Aafrika Uurimise ja Tsiviliseerimise Assotsiatsiooni. Selle algatuse initsiatiiv tuli Belgia kuningalt Leopold II-lt, kes soovis saada riigi omandusse kolooniat, et suurendada Belgia kaubandusvõimalusi.⁹⁰ Tema algatusel saadeti assotsiatsiooni poolt Kesk-Aafrikasse maadeavastaja Henry Morton Stanley, kes pidi sealsete Kongo jõe ääres elavate hõimupealikega sõlmima Belgiale Kuningriigile soodsaid poliitilisi lepinguid.

1884. aasta novembris toimus Berliinis koloniaalajaloo üks tähtsamaid konverentse, kus Euroopa riigid jagasid omavahel ära Aafrika mandrialad. Konverentsil osalenud riigid leppisid kokku kauplemise alad, vabad liikumisvõimalused Kongo ja Nigeri jõel, tulevaste asunduste koloniseerimisprintsipiidid, põliselanike kaitsmise ja orjanduse keelustamise.⁹¹

⁸⁷ Olaf Klaassen. Aasia ja Aafrika 16.-19. Sajandil ning kontaktid Eestiga. Tartu:Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.1994, 172.

⁸⁸ Samas, 173.

⁸⁹ Samas, 174.

⁹⁰ Ruth Slade. Annexation of the Congo Independent State//. Nineteenth-Century Africa . P.J. M. McEwan. (Eds).London: Oxford University Press.1968, 217.

⁹¹ Samas, 220.

Aafrika mandril oli kõige suuremaks tuluallikaks kujunemas elevandiluu, hiljem kumm (kautšuk) ning palmiõli.

Euroopa diplomaadid ei olnud eriti huvitatud sellest, kas Aafrika hõimupealikud said sõlmitud lepingute sisust aru ja millest kongolased lootsid kasu saada eelkõige majandusliku kasumina.⁹² Konverentsijärgselt eeldati, et Aafrikas elavad inimesed on andud eurooplastele õiguse nende üle valitseda ning lubanud eurooplastel parandada nende moraalseid ja materiaalseid tingimusi.⁹³

Konverentsil arutati põhjalikult ka Belgia kuninga Leopold II õigust Kongo valdustele. 1885. aasta juulis kuulutati Kesk-Aafrikas Leopoldi isikliku valdusena välja Kongo Vaba Riik.

Henry Morton Stanley rajatud linn Leopoldville pidi saama Belgia riigi esindaja kindralkubeneri residentsiks ehk administratiivkeskuseks.⁹⁴ Leopoldi valitsemisperioodi tuntakse koloniaalajaloos vägivaldse ajastuna, sest toimus teadlik põliselanike ekspluateerimine. Võimalikult suure hulga kautšuki saamiseks sunniti kongolasi võimalikult suurt hulka toorainet müüma väikese tasu eest ning seega hakkas kohalike sissetulek sõltuma riigi poolt kehtestatud hinnast.⁹⁵

Leopoldi korralduste mittejärgimisega kaasnesid rängad karistused, mis seisnesid pantvangide võtmises, hõimupealike tapmises ning külade ja inimeste hukkamises. Enamik külade elanikkonnast hävitati tahtlikult, kuid oma osa oli samuti haigustel ja toidupuudusel.⁹⁶ Lisaks meeste diskrimineerimisele hoiti nende naised ja lapsed pantvangis. Paljud pantvangidest surid, sest sõdurid andsid neile väga vähe süüa.⁹⁷ Kongolaste diskrimineerimine tõi kaasa sündimuse kiire languse. Belgia Kongos ei kuulunud koloniseerijate hulka mitte ainult belglased, vaid oli ka Itaalia, Kreeka, Prantsuse, Portugali ja Suurbritannia päritolu koloniseerijaid, kes moodustasid erinevaid kogukondi mitmetest sotsiaalsetest gruppidest.⁹⁸ Kongolastel piirati liikumist mitmetes uutes linnades, nagu näiteks Leopoldvilles. Elanikele ei antud juurdepääsu eurooplaste linnaossa ning seega oli linn rassiliselt segregeeritud.⁹⁹ 19. sajandi lõpus ilmnis valitseja suutmatust Kongo Vaba Riiki iseseisvate jõududega hallata.¹⁰⁰ Kongo alade pärandamine riigile tekitas Belgia Kuningriigis vastakaid arvamusi. Antikolonialistid nägid

⁹² Samas 220.

⁹³ Samas 221.

⁹⁴ Klaassen, Aasia ja Aafrika 16.-19. Sajandil ning kontaktid Eestiga, 183.

⁹⁵ Martin Ewans. Belgium and the colonial experience. *Journal of contemporary European Studies*. 2003, 168.

⁹⁶ Samas.169.

⁹⁷ Adam Hochschild. *King Leopold's Ghost: a story of greed, terror, and heroism in Colonial Africa*. London: Pan Books. 2006, 230.

⁹⁸ Johan Lagae. Colonial encounters and conflicting memories: shared colonial heritage in the former Belgian Congo. *The Journal of Architecture*. Vol. 9. No. 2.2004. 175.

⁹⁹ Samas, 179.

¹⁰⁰ Slade, *Annexation of the Congo Independent State*// P.J. M. McEwan. (Eds). *Nineteenth-Century Africa* .London: Oxford University Press.1968, 223.

koloonia riigile andmises elatustaseme langust. Kolonialismi pooldajad nägid koloonia omamises võimalusi suurendada majanduslikku kasumit suurendades tööstuse jaoks vaja minevat materjali hulka Kongo aladelt.¹⁰¹

Aastal 1908 muudeti Kongo Vaba Riik ametlikult Belgia Kongoks. Riigi sisemine struktuur jäi üldjoontes samaks, st riik oli jaotatud neljaks kubermanguks, 22 ringkonnaks ja 179 territooriumiks.¹⁰² Peamine majanduslik kasum tuli vase, teemantide ja kulla kaevandamisel. Suurem osa tööjõust saadi hõimudest, mille liikmed pidid kompaniisid sunniviisiliselt varustama odava tööjõuga. Selline kord kestis ametlikult aastani 1910.¹⁰³ Hariduse pakkumine kongolastele oli samuti piiratud. Misjonäride loodud koolides õpiti minimaalselt kaks aastat vastavas piirkonnas räägitavas keeles. Belglased ei tahtnud pakkuda kohalikele sama kvaliteediga haridust kui euroopa päritolu inimestele, sest nägid selles potentsiaalset ohtu tuleviku koloniaalvõimudele.¹⁰⁴

1909. aastal, kuningas Albert I valitsusaja alguses, otsustas Brüsselis asuv keskvalitsus kogu Kongot puudutava poliitika. Kristlikke misjonäre julgustati veelgi aktiivsemalt parema hariduse pakkumise nimel pingutama. Samuti hakati rohkem toetama neid aafriklastest kollaboratsiooniste, parandades vähemalt näiliselt nende elamistingimusi.¹⁰⁵

Esimese maailmasõja arenedes jõudis sõjategevus ka Aafrika mandrile. Enamikes koloniaalmaades tähendas see sõjaväeteenistust, kus värvatute ülesandeks oli eelkõige varustuse kandmine. Näiteks Belgia Kongost kasutati sõjategevuses ligi 260 000 inimest Ida-Aafrika kampaaniate ajal transporditöölistena. Paljud neist ei surnud mitte sõjategevuse tagajärjel, vaid näiteks epideemiates.¹⁰⁶

Koloniseerija ja koloniseeritava omavahelised suhted olid vastuolulised. Avaldati vastuseisu koloniaalvõimu toetavatele hõimupealikele, Aafrika politseile ja samuti maksukogujatele.¹⁰⁷

Üheks suuremaks mässuliikumiseks kujunes 1921. aasta Kimbangistide liikumine eesotsas Simon Kimbanga. Ta pidas enda ülesandeks ja jumala poolt antud rolliks vabastada kongolased kolonistide rõhumise alt. Kimbango vahistati belglaste poolt, kuid tema tegevus

¹⁰¹ Samas, 225.

¹⁰² Olaf Klaassen. Aasia ja Aafrika 1900-1918 ning kontaktid Eestiga. Tartu :Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda:. 1992,112.

¹⁰³ Samas ,113.

¹⁰⁴ Ewans, 172.

¹⁰⁵ Ruth Slade, Birth of the Belgian Congo//. Nineteenth-Century Africa. P.J. M. McEwan. (Eds).London: Oxford University Press..1968, 307.

¹⁰⁶ A. Adu Boahen. The First World War and its consequences// Africa under colonial domination, 1880-1935/International Scientific Committee for the. Drafting of a General History of Africa(UNESCO). A.Adu . Boahen.(Eds). London:Currey;Paris. 1990. 135.

¹⁰⁷ Boahen , Politics and nationalism in Central and Southern Africa, 1919-1935 // A.Adu . Boahen.(Eds) Africa under colonial domination, 1880-1935/International Scientific Committee for the. Drafting of a General History of Africa(UNESCO). London:Currey;Paris. 1990, 293.

jõudis avaldada mõju. Nimelt keeldusid kongolased makse maksmast ja ekspordiks vilja kasvatamaks.¹⁰⁸

2.2. Karl August Hindrey arvamus kolonialismist Belgia Kongos

Ajakirjanikuna ja kirjanikuna tegutsenud Karl August Hindrey viibis Aafrikas ainult 1927. aasta suvel.¹⁰⁹ Hindrey tundus olevat reisi suhtes entusiastlikult meelestatud ja uudishimulik võimalusest kajastada retke hiljem Eesti ajakirjanduses.¹¹⁰ Samuti oli tal plaanis kajastada võõrsil elavate kaasmaalaste tegemisi. Eestis ei teatud Kongo ja teiste Aafrika maade kohta ega seal elavatest kaasmaalastest kuigi palju.¹¹¹

Laevareisil jäi Hindreyle silma eurooplaste ahvatlevad palganumbrid. Näiteks mainis Hindrey reisikirjades laevatöölise palgaks 28 000 franki. Sellele lisandus tasuta elamine, omahinnaga toidud, esialgu tasuta riided ja võimalus pidada kahte kongolasest teenrit¹¹²

Karl August Hindrey oli ümbritsetud kolonistide seltskonnast ning see mõjutas tema vaatenurka nähtule. Hindrey tegi oma esimesed tähelepanekud teel Kongosse laeva Compagnie Belge Maritime du Congo pardal. Seal kohtus ja tutvus Hindrey esimest korda põhjalikumalt mustanahaliste inimeste eluga. Esimesed tähelepanekud tegi Hindrey nähes neid koristamas laevalage. Ajakirjanik kirjeldas kongolasi ilmekalt, püüdes arvata nende hõimukuuluvust. Tema tähelepanu köidavad nahavärvi erisused, ta kirjeldab ühe isiku nägu kui läikivat ja teise kohvikarva jumet ning kolmandal näkku tärgitud ehtearmide kaunistusi.¹¹³ Kesk-Aafrikas elavaid mustanahalisi seostati suuremalt jaolt bantu hõimuga. Bantu sugulasharudest pärinesid suahiilid, kes on võrreldes bantudega heledama nahavärviga¹¹⁴. Seega olid Hindrey tähelepanekud õiged viidates erinevatele hõimutüüpidele. Märkused mustanahalise rassi kohta näitavad Hindrey poolt selgelt määratletud erisusi ja vastandamist kongolaste ja eurooplaste vahel.

¹⁰⁸ Kevin Shillington. History of Africa. London; Basingstoke :Macmillian.1995, 358.

¹⁰⁹ Toivo Jullinen. Belgia Kongo ja Eesti (1919-1939). Diplomitöö. Tartu. 1986.(käikiri Tartu Ülikooli ajaloo osakonnas) 101.

¹¹⁰ Karl August Hindrey (1875-1947) sündis Abja mõisas õlle-pruuli pojana. Lapsepõlves veetis palju aega parun Walter Stackelbergiga. Haridust omandas Viljandis, Pärnus, Tartus. Noorusaeg möödus venestua ajal, kuid puutus kokku eesti rahvuslikku liikumise tõusuga hakates ennast baltlase asemel rohkem eestlaseks pidama. Hindrey õppis aastatel 1898-1904 kunstikoolides Peterburis, Münchenis ja, Pariisis. Samal ajal elas ta isa juures Pakkuli talus. Aastatel 1905-1915 ja 1923-1924 Postimehe lisa Sädemed toimetaja, 1925-1926 Päevalehe pilkelehe Kratt toimetaja. Vabadusõja ajal tegutses rindekirja saatjana. Alates aastast 1928 vabakutseline kirjanik Tartus. Kirjanikku teatakse ka pseudonüümi Hoia Ronk nime all. Vt. Toomas Hiio. Eesti mälu:Karl August Hindrey,, Minu elukroonika I-V “ 2010. 10.september,Eesti Päevaleht. Web. <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/eesti-malu-karl-august-hindrey-minu-elukroonika-iv?id=51282632>. (20.05. 2016.)

¹¹¹ Jullinen, 93.

¹¹² Hindrey. Kongosõit, 13.

¹¹³ Samas , 13.

¹¹⁴ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1900-1918 ning kontaktid Eestiga, 104.

Hindrey arusaamu võib samastada 20. sajandil domineerinud arusaamadega. Saidile tuginedes võib öelda, et Hindrey tegeles lääneeurooplastele tuttavate teadmiste ümbermõtestamisega. Isiklikel kontaktidel põhinevate teadmiste järgi kirjeldas Hindrey kongolasi nende välimuse järgi kui eksootilisi ja euroopalikust kultuurist täiesti erinevaid inimesi. Esmakordne kohtumine põliselanikega võib viia varem tekkinud stereotüüpide kinnistumisele. Said kinnitas sellist perspektiivi, tuues näiteid kirjandusest, kus pärismaalast esitletakse sageli kui alluvat, aeglast töötajat ja lapsikut kuju, ilma tegelikult mõistmata tema kultuurilist identiteeti.¹¹⁵ Said seletas tekstide olulist rolli reaalsuse edasiandmises ning sama püüdis Hindrey oma esmamuljetega aafriklastest edasi anda.

Aafriklaste elu kolonialistlikus Belgias kirjeldas Hindrey ühel oma esimestest väljasõitudest, pöörates eelkõige tähelepanu nende metsikule välimusele. Kongo jõesuudmesse saabudes märkas Hindrey jõe ääres elavaid pärismaalasi, kes tema arvates vajasisid tsiviliseerivat ühiskonda. Karl August Hindrey kirjeldab: „Neegrid? Siinsed? Praegused? Nad on tülgestavad oma närudes ja nartsudes. Mööda minnes vaatad nad ära, saad aru, et siin mitugi tõugu on, sest mõned on süsimustad, teised pruunid, mõnel on vurrud...”¹¹⁶ Seega loob Hindrey jõe ääres elavatest põliselanikest negatiivse kuvandi. Teatavas mõttes võrdles ta neid loomatõugudega.

Edward Saidi järgi toimub ”teise” puhul järelduse tegemine esmase mulje järgi, mille alusteadmised oleme saanud omaenda kultuurist.¹¹⁷ Seega kirjeldas Hindrey neegreid negatiivse kuvandi kaudu, toetudes oma vähestele teadmistele nähtu kohta ja põgusale esmamuljele.¹¹⁸ Kolonialismi perioodil toimus ühiste mustrite, uskumuste, sotsiaalsete rollide, normide ja väljenduste formuleerimine vastavalt enda ühiskondliku mõõdupuule.¹¹⁹

Hindrey andis Eesti Päevalehes avaldatud artiklis lühikese ülevaate Kongo riigi ajaloost ja Belgia kuninga Leopold II poliitikast ning mõju kehtestamisest Kongo piirkonnas Kesk-Aafrikas. Belgia kirjanduse põhjal kirjeldas Hindrey, millise esmamulje jättis Henry Morton Stanley kongolastest hõimupealikele Kamule ja Kalindule ning teistele külaelanikele. Hõimuelanike jutu kohaselt külvas Stanley pigem inimestes hirmu kui uudishimu, sundides põliselanikke põgenema metsadesse.¹²⁰ Raugad, pealikud ja kalamehed kirjeldasid: „Me jooksisime kõik ära. Me läksime kõik metsa. Kaks päeva hiljem tulime tagasi, sest meil oli vaja

¹¹⁵ Kraavi, 150.

¹¹⁶ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk). Eesti Päevaleht. 8. september. 1927, 5.

¹¹⁷ Rida Blaik Hourani. Postcolonialism and ethnicity: does it matter to history teaching? Social identities. Vol. 17. No. 5. 2011, 673.

¹¹⁸ Samas, 675.

¹¹⁹ Samas, 676.

¹²⁰ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk) Eesti Päevaleht. 7. august. 1927, 5.

jõest kalu söömiseks.¹²¹ Hindrey kirjelduste järgi tunnustas Stanley ainult „karmi kätt“, olles Leopold II käepikenduseks Kongo hõivamises. Hindrey kirjutatud kokkuvõttesse ei tasuks suhtuda kui liigselt tõepärasesse informatsiooni sest tema lähtus oma allikates peamiselt belglaste kirjandusest.¹²² Seega toimus konkreetse kuvandi edastamine Eesti ajakirjandusse läbi kolonialistliku peegli.

Koloniseeritava ja koloniseerija esimene omavaheline kokkupuude lõi eurooplastest kuvandi kui barbaarsetele põliselanikele kultuuritõrviku toojatest. Impeeriumites toimus poliitilise ja kultuurilise dominatsiooni saavutamine kolonialistliku ideoloogia valguses. Stanley avastusretked ja kultuurimissioonid näitasid selgelt kindlat suunitlust kinnistada kultuurilist ideoloogiat, püüdes samal ajal lõigata majanduslikku kasu. Suurem mõju kolonialistliku identiteedi loomisel toimus kogukondade ja üksikisikute tegevuste mõjutustel.

Hindrey kirjeldustest on võimalik järeldada, et belglased löid põliselanikele parema ja õiglasema identiteedi kui pärismaalaste oma, „teisejärgulise“ identiteet.¹²³ Hindrey kirjeldus jätkub positiivsete hinnangutega belglaste kohta, sest väidetavalt löid koloniseerijad kasutoovaid rikkusi.¹²⁴ Karl August Hindrey vaatles Belgia Kongot eurooplastele tavapärase sihtkohana kiire raha teenimiseks. Belgia Kongo ei olnud kindlasti kliimaatiliste tingimuste poolest mugavam võrreldes Euroopaga, kuid sellegipoolest siirdusid sinna paljud eurooplased. Hindrey arvates oli Kongo koht, kus ennast kiiresti finantsiliselt kindlustada: „Aga lõppude lõpuks ei ole Kongo mingi turistide maa. See on maa, kus peab tööd tegema, kus pühapäevalgi töö täielikult ei seisa ja kus ikkagi liiga palav on, et loodust maitseada. Kongo on rahateenimise maa, siin otsib iludust eurooplane, kes kord siia satub ja mitte midagi teha ei ole.“¹²⁵ Hindrey kirjeldas aafriklaste unistusi iseseisvast riigist ebareaalsete unistustena: „Neegrid olid eile juba rõõmsad. Juba Libeerias rannas olid nad ridamisi all pardal ja unistasid suuruselt, oma presidendist. Idioodid!“¹²⁶ Karl August Hindrey isiklik vaatenurk ei juhtinud reisikirjades tähelepanu mitte ainult põliselanike välimusele, vaid ka ühiskonnasisemistele poliitilistele iseärasustele. Kultuuritaustaga ajakirjanikuna pööras Hindrey tähelepanu traditsioonide tõlgendustele, mis erinesid eurooplaste ja kongolaste puhul. Ühe tähelepanekuna tõi ajakirjanik välja turuplatsil valitsenud olustiku, mis iseloomustab kongolaste interaktiivset suhtlemist teiste hõimkondadega. Hindrey kirjeldab mustanahaliste

¹²¹ Hindrey, Kongosõit, 17.

¹²² Samas, 18.

¹²³ Linda Hutcherson. Introduction: colonialism and the Postcolonial Condition: Complexities Abounding. PMLA, Vol. 110. No.1. 1995, 11.

¹²⁴ Hindrey, Kongosõit, 18.

¹²⁵ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk). Eesti Päevaleht. 21. oktoober. 1927, 5.

¹²⁶ Hindrey, Kongosõit, 46.

armastust turgude vastu: „Must rahvas armastab laata ja turgu. Ta tuleb kaugelt, tal kulub mõnikord paar päeva teekond enne kui kohale saab. Üksteisele võõrad suguharud kohtuvad siin, iluarmid paistavad nägudel, käsivartel ja mõnikord katmata jäetud selgadel ja kõhtudel.“¹²⁷

Euroopa riigid sekkusid kolooniate võimukorraldusse. Sellise paternalistliku lähenemise eesmärk oli kaitsta Euroopa riikide imperialistlikke huve. Ajakirjanik iseloomustas põliselanikke kui suuri lapsi. Ühes oma Päevalehele saadetud artiklis nõustub Hindrey rootslasest misjonäri naisega, kes nimetas neegreid lasteks, selgitades misjonäride kiindumust neisse ja seda, miks nad on misjonäride poolt nii armastatud.¹²⁸ Hindrey viibis Kongos ajal, mil valitses sotsiaaldarvinismi rakendamine läbi paternalistliku ideoloogia. Sotsiaaldarvinistliku teooria järgi kasutati kongolasi tegelikult poliitiliste ambitsioonide täideviimiseks, sest valitseva arusaama järgi oli valgel rassil looduse poolt antud paremad võimalused teha otsuseid teiste eest.¹²⁹ Hindrey põhjenduste kohaselt oli lasta ennast teistel valitseda oluliselt odavam kui pidada oma vabariiki. Hindrey kirjeldab: „Enamik Aafrika riike laseb ennast valitseda ühest riigivanemast. Sest see olevat odavam. Ja vabariigid on teadupärast kõige kallimad riigivormid. Aga mida teab sellest neeger?“ Seega ühtib tema arvamus väljakujunenud euroopaliku mõtteideoloogiaga, mille kohaselt ei väärinud aafriklased iseseisvat riiki. Seega toimus selge eristamine „nende“ ja „meie“ vahel, millele pööras erilist tähelepanu ka Edward Said.

Hindrey näitab oma reisikirjades, kuidas tekivad stereotüübid kongolaste kohta. Näiteks Päevalehele saadetud artiklis selgitab Hindrey huvitavat juhtumit neegri hammustusest. Karl August Hindrey kirjeldab: „Sügava ärevusega täitis mind siinleitud suguvenna tähendus, et neegri hammustus mürgine olevat. Minu pärimise peale jutustas ta, et Bomas üks politseikomissaar kummist käega ringi kõnnib. Ühe teise suguvenna käe saanud ainult sel viisil päästa, et kohe arsti juurde mindi.“¹³⁰ Seega ebaselgetel asjaoludel juhtunut võeti tõe pähe, tekitades vastandliku kuvandi koloniseeritavatest. Põliselanikke nähti kui inimesi, kellele omistati negatiivseid omadusi füüsiliste iseärasuste põhjal. Teissuguse nahavärvi puhul eeldati nende ohtlikkust ja barbaarseid kombeid ning seega kujunes neisse suhtumine vastavalt ühiskonnas domineerinud mõttedogmadele kohaselt. Luues koloniseeritavatest kuvandeid andis koloniseerijatele võimaluse õigustada asumaade pidamist. Henry Morton

¹²⁷ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk.). Eesti Päevaleht. 11. detsember .1927,8.

¹²⁸ Hindrey, Kongosõit, 82.

¹²⁹ Maud Seghers. Phelps-Stokes in Congo:Transferring Educational Policy Discourse to Govern Metropole and Colony Paedagogica Historica. Vol. 40. No 4. 2004, 465.

¹³⁰ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk). Eesti Päevaleht. 30. september. 1927, 5.

Stanley eluloos kirjeldati Kongo jõe ääres elavaid rahvaid kui vihaseid inimsööjaid hõime.¹³¹ Seega näidati selleaegsetes kirjandusteostes põliselanikke kui imeloomi, keda tuleks kiiremas korras tsiviliseerida. Hindrey otsustas vastanduda sealse arsti arvamusele. Ta kirjeldab: „Ma kaldun siis rohkem rahvausu poole, eurooplase jutt neegri hambamürgist paistab mulle vähem ebausk olevat.“ Hindrey arvates oli erinevate rasside rassiline eristus piisav põhjus, et tekitada veendumus, et neegrite hammustus on ohtlik. Roland Barthesi seletuse kohaselt olid kuvandid ja sõnad võrdsed kaassüüdlased mütologiseerituse kaalu võimendamisel. Müütide diskursused loovad tugeva aluse lihtsustatud põhiolemuste ja stereotüüpide tekkeks, mis võivad olla ühiskonnas kestvad.¹³² Eurooplaste loodud koloniaaldiskursus koondas ja seadis kinnitamata legendid legitiimseteks ideoloogilisteks narratiivideks, st uskumatud koloniseerijate poolt levitatud müüdid muutusid võimu kindlustamisel võrdväärseteks faktidega, mis sellisena teenisid ühe kindla grupi huvisid.¹³³ Müüdid andsid võimaluse põhjendada koloniseerimist harimise eesmärgil. Seega loodi koloniseerimisprotsessi käigus edukalt stereotüüpe, mis laienesid eurooplaste meeltesse ka väljaspool Aafrikat.

Hõimude multikultuurset ühiskonda taheti mõjutada ühe domineeriva homogeense kultuuriruumi abil, mis eeldas eelneva kultuuri ja traditsioonide pidamist teisejärguliseks. Üks kindlamaid viise domineeriva monokultuuri tekkes seisneb Hindrey reisikirjade kohaselt kongolaste väljaõpetamises ühiskonna jaoks vajalike ametite jaoks. Päriselanike rolli hinnati väheoluliseks, nende roll oli teha tööd eurooplastest koloniseerijate jaoks.¹³⁴ Hindrey pani tähele, et näiteks belglased kasutasid kongolasi lihttöolistena sadamas. Mankungo sadama direktor de St. Hubert viis Hindrey sadamas ringkäigule. Ta iseloomustas kongolasi peamiselt negatiivses võtmes. Direktor lõi oma väidetega kuvandi kongolastest kui laiskadest töolistest. Viimase väitega Hindrey eriti ei nõustunud. Hindrey iseloomustas kongolasi kui töörugajaid, kes tegid rasket tööd: „Kuid need, kes laeva tühjendasid, seda (laisad) minu arust küll ei olnud. Oli päris töö, mis tegid. Saavad 1. 50 päevas.“¹³⁵

Hindrey selgitas oma kirjatükis, kuidas Belgia poliitika on mõjutanud kongolasi kiirema arengu suunas. Samuti nimetas ta seadusandluse positiivset mõju. Hindrey kirjeldas teise eurooplase arvamust, kuidas neegrid on eurooplaste poolt ära rikutud. Eurooplane kirjeldab: „Aga vilets tõug olevat need neegrid siin. Ära hellitatud ja ära rikutud Euroopa seadustega-

¹³¹ Henry Morton Stanley: Aafrika südame avastaja. Koostanud August Hanko. Tartu :Eesti Kirjanduse Selts, 1936, 92.

¹³² Jeanne van Eeden. The colonial Gaze: Imperialism, Myths, and South African Popular Culture. Design Issues. Vol. 20. No. 2. 2004, 20.

¹³³ Samas, 21.

¹³⁴ Sneja Gunew: Postcolonialism and Mutliculturalism: Between Race and Ethnicity. The Yearbook of English Studies. Vol 27. 1997, 24.

¹³⁵ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk) Eesti Päewaleht. 27. september, 1927, 5.

varastavad kui varesed. Ja anna siis mööda kõrvu, siis läheb komissari juurde kaebama ja siis maksa veel trahvi“.¹³⁶ Fanoni teooria kohaselt kinnistas kuvand põliselanike alaväärsuskompleksi koloniaalvõimu suhtes. Hindrey reisikirjad kinnitavad kuvandit, kus rõhutatakse vajadust kongolasi õpetada, et viimased muutuksid rohkem eurooplaste sarnaseks. Hindrey arvas, et kongolastel on hea võimalus saada osa tsiviliseerumise protsessist. Ta arvas, et aafriklastel tuleb kaasa minna belglaste pakutud muutustega või jääda barbaarse olevuse seisusesse. Hindrey kirjelduste järgi olid kongolaste osaks eurooplaste kasuks töötamine. Kui aafriklastel järgivad valgete käitumisnorme, tunnevad nad ennast väärtuslikumalt ja saavad vastutasuks eeldatavalt paremat kohtlemist. Fanoni teooria kohaselt näitab see ühe rassi ülimuslikkust teise suhtes, kui surutakse peale imperialistlikku ideoloogiat.¹³⁷

Postkolonialistliku teooria järgi taheti kongolased (jt aafriklasted) võõrandada neile ainuomasest kultuuriruumist, millel põhines nende identiteet. Seetõttu tekkis nähtamatu lõhe koloniseeritava teadvuse ja tema füüsilise keha vahel, kuna tuleb kohanduda uute väärtustega. Frantz Fanon tähtsustas ideoloogia rolli rassismi kinnistumisel eelkõige inimestevahelistes suhetes, sest see mõjutas põliselanike identiteeti ja nende väärtussüsteemi luues kuvandi mittevastavusest ning võimetusest.¹³⁸

Kolooniates ei väärtustatud seega kongolaste panust töötegemisel. Hindrey vaatlused kinnitasid tol ajal kehtinud arusaamu, mis eeldasid, et kongolased töötavad eelkõige valgete, st belglaste alluvuses. Frantz Fanoni teooria kohaselt levitati kolonialismi poliitikas arusaama, kus ilma Euroopa riikideta laskuvad koloniseeritud rahvad tagasi barbaristlikku ühiskonda, alandusse ja loomalikku elukorda.¹³⁹ Tema arvates kehtestasid koloniseerijad koheselt endale sobivad jõuvahekorrad.

2.3. Ühiskond ja valitsevad suhted Belgia Kongos

Berliini konverentsist alates muutus kongolaste ühiskonnakorraldus. 1927. aastaks olid kongolaste elutingimused ametlikult paranenud, kuid jätkuvalt mõjutasid ühiskonda Euroopast sisserännanud. Euroopa kompaniide juhitud istandused kasutasid saagi koristamisel tihti peale vägivalda või sunnitööd.¹⁴⁰ Belgia Kongo ülesehitamisel kasutati Euroopa

¹³⁶ Samas, 5.

¹³⁷ Toomas Gross. Frantz Fanon. //20. Sajandi mõttevoolud. Epp Annus. (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 2009, 878.

¹³⁸ Paul Nursey-Bray, Race and Nation: Ideology in the thought of Frantz Fanon. The journal of Modern African Studies. Vol. 18. No. 1.1980, 137.

¹³⁹ Samas, 138.

¹⁴⁰ Shillington, 349

ühiskonna mudelit, millega kaasnes muuhulgas suuremate linnade loomine. Karl August Hindrey tõi näiteks Elisabetville'i, kus tekkisid suured tööstused.¹⁴¹

Hindrey kirjeldas Elisabetville'i elurütmi kui Euroopa linnale omast: „Täna peaks õiguse pärast Kongos ometi püha päev olema. Kuid ei kuule muud kui ühe vabriku tonksimist, teise vabriku rütmilist ähkimist, raudteevedurite signaalvilesid, autode surinat, haamerdamist vastu rauda teisel ja ei kuule muud kui tööd“.¹⁴² Hindrey tähelepanekute kohaselt oli eurooplaste sisseränne järjest enam kasvanud, eurooplasi oli tema andmetel riigis rohkem kui 15 000.¹⁴³ Kuigi enamik inimesi elas siiski maapiirkondades, võõrandas euroopaliku linnamentaliteedi juurutamine kongolasi nende loomulikust elukeskkonnast. Postkolonialistliku teooria kohaselt toimus valge ja musta identiteedi üksteisega kohandumine ning mõlema identiteedivälja segunemine. See tähendas tegelikult võõrandumist mõlemast identiteedist. Sellega omakorda tekib tunne, et ei kuuluta kummasegi kultuuriruumi. Ajakirjanik toob näiteks kongolaste arhitektuuri. Kongolaste elamud jätsid Hindreyle hea mulje. Tema kirjelduste kohaselt olid majad väga korralikult ehitatud: „Aga äkki võib eurooplaste üksikute majade vahelt õlghoonet näha. Kuid selle vahega, et ta on ilusasti sile, väga korralikult tehtud ja ukse ees on üles ja alla rulluv matt. Ka linnadest eemal olevate mustade hooned on hästi korralikud, juba kilomeetrid 15 euroopalisest tsentrumist eemal.“¹⁴⁴ Teatud määral iseloomustab pärismaalaste füüsiline elukeskkond nende viisi hoida kinni oma traditsioonidest. Paljuski tegid eurooplased järeldusi aafriklaste elatustasemest nende elumajade järgi. Tihtipeale nägid nad oma välimuselt vähematraktiivsed välja, kuid võrreldes eurooplaste elumajadega olid praktilisemad.

Ühiskonda iseloomustavad loodud võimustruktuurid nagu näiteks korratagamisorganid. Karl August Hindrey oli tunnistajaks kongolaste ja politseiametniku vahelisele vestlusele: „Üks neeger, ülikond seljas ja õlgkübar peas, astus järjekorrast välja. Politseinik tegi talle märkuse “Hähh, sa oled ju bušman, metsast tulnud, hähh! Tuled siia ja tahad kohe ette, suu ammuli lahti, ja ei tea kuidas peab olema. Sa seisad nüüd siin!“¹⁴⁵

See vahejuhtum näitas kongolase positsiooni ühiskonna valitsevas hierarhias. Frantz Fanoni järgi tuli eriti ühiskondlikes suhetes käituda võimalikult koloniseeriya hoiakute järgi. Valge mehe varjuna käitumise viis oli nii kongolase (kui ka aafriklase jaoks üldisemalt) eeskujuks ja pidi võimaldama liikuda rasside hierarhias ülespoole. Fanoni arvates polnud tähtis teha iseennast ülimuslikuks, vaid kongolased pidid alluma valgete loodud ülimuslikkusele.¹⁴⁶

¹⁴¹ Hindrey. Kongosõit, 58.

¹⁴² Karl August Hindrey.(Hoia Ronk). Eesti Päevaleht,. 27. september. 1927, 5.

¹⁴³ Hindrey. Kongosõit, 58.

¹⁴⁴ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk)Eesti Päevaleht, 19. oktoober .1927, 5.

¹⁴⁵ Karl August hindrey. (Hoia Ronk) Eesti Päevaleht. 28. September. 1927, 5.

¹⁴⁶ Nigel C. Gibson. Fanon: The postcolonial imagination. Cambridge: Polity Press .2003. 52.

Lisaks võimusuhte hierarhiale ja rassilisele eristamisele lisandus veel sooline vahetegemine. Hindrey kirjeldused viitavad naiste väheolulisele rollile ühiskonnas. Postkoloniaalses ühiskonnas on naiste roll nii elus kui ka mitmesugustes kirjanduslikes allikates üsna nähtamatu. Hindrey kirjeldas ühiskonnakorralduse dünaamikat ja võimudiskursuste paikapanemist koloniaalvõimude poolt. Reaalne elu ei erinenud kirjalikest allikatest. Tihti koheldi naisi koloniaalvõimude ametnike poolt ebaväärikalt ning alandavalt. Näiteks Belgia Kongos ei olnud kongolasest naine ühiskonnas eriti nähtaval. Tüdrukute harimist ei peetud võrreldes poistega oluliseks, sest neid kasutati tööjõuna vähem.¹⁴⁷

Kolonialismi võib vaadelda kui väga sookeskset ühiskonna protsessi. Koloniseerijate juhtpositsioonidel olid peamiselt ainult mehed. Naisi kasutati „võitlusriistatena“ suurema kontrolli saavutamiseks näiteks hõimudevahelistes konfliktides.¹⁴⁸ Aafriklaste ühiskonnad olid patriarhaalsed, mistõttu koloniseerimise protsessis mõjutati eelkõige patriarhaalseid suhteid. Koloniseerijat esitleti tihtipeale mehelikus rollis ning koloniseeritavat naiselikus rollis, et hoida sümboolset ühiskonnasisest tasakaalu.¹⁴⁹ Reisikirjade ja teiste kirjalike allikate eesmärk oli markeerida võimumehanisme valge dominatsiooni ja musta allumiskultuuri kontekstis. Põliselanikke näidati kui ebastabiilseid ja emotsioonidest juhitud olevusi.¹⁵⁰ Euroopa mudeli kasutamine nõudis imperialismi mõjul kolooniate loomisel uute ühiskondade välja õpetamist.

Karl August Hindrey kirjeldas Belgia Kongos valitsenud kongolaste töökultuuri järgnevalt. Tööliste palkamine toimus Hindrey teadmiste järgi värbamisprotsessi kaudu, millele järgnes lepingute sõlmimine töölisi vajavate seltside ja külade mustadest ülemuste vahel ning tööleasumine.¹⁵¹

Hindrey kirjapandu kinnitas ühiskonnas alamrassilise ühiskonnakihi tootmist. Hindrey reisikirjades tuleb esile, kuidas eristati „meid“ kui koloniseerijaid ehk ühiskondlikult tähtsama positsiooni hoidjaid ning „neid“ kui vähem privilegeeritud ühiskonnagruppi. Frantz Fanoni järgi on poliitilise ja majandusliku reaalsuse erinev käsitus rassiliste stereotüüpide kaudu üheks kolonialismi pikaajalisuse aluseks.¹⁵²

Selleaegses ühiskonnas mängisid tähtsat rolli kongolaste omavahelised suhted. Omavahelisi arusaamatusi lahendati läänelike kommete kohaselt kohtus. Hindrey sattus kohtupidamise

¹⁴⁷ Shillington, 467.

¹⁴⁸ Anias Mutekwa. Gendered beings, gendered discourses: the gendering of race, colonialism and anti-colonial nationalism in three Zimbabwean novels, *Social Identities*. Vol. 15, No. 5. 2000, 728.

¹⁴⁹ Samas, 726.

¹⁵⁰ Bill Ashcroft. Garreth Griffiths. Helen Tiffin. *The Empire writes back: theory and practice in post-colonial literatures* London; New York: Routledge. 2004. 20.

¹⁵¹ Hindrey. *Kongosõit*, 61.

¹⁵² Bill Ashcroft. Garreth Griffiths. Helen Tiffin. *The Empire writes back*, 123.

pealtnägijaks, kus üks mustanahaline kaebas oma õiguste vägivaldse rikkumise üle. Kohtupidamine toimus loomulikult valgete kontrolli all. Kaugemates piirkondades toimus kohtupidamine oma hõimkondade korraldamisel. Hindrey kirjeldab: „Seal ei tulevat aga eksimisi säärasel alal mitte ette, valitsevat kindlad kombad ja seadused ühes kaasakäiva truudusega. Välja arvatud ühe suguharu juures Kasais-vist Bateke –kes nagu Uled Nail kaasavara kokku ...peavad korjama.“¹⁵³

Segavereliste olukord ühiskonnas oli veelgi ebakindlam ja kuvand polnud alati positiivne. Tihti ei aktsepteeritud nende eksisteerimist. Hindrey kirjeldab isa ja tema segaverelisest poega tänavapildis järgmiselt: „Aga see blond mees on kurb. Ta teab, et see tema veri on, see väike olend tema kõrval, kuid ikkagi võõras temale, liiga tõmmu, liiga erilaadiline oma sisemistes mahlade saladustes....“.¹⁵⁴ Karl August Hindrey teadmiste kohaselt viidi segaverelised lapsed Euroopasse kasvatusmajja, et neid tsiviliseerida ning harida läänelike põhimõtete abil. Tihtipeale lahutati lapsed isa eestvedamisel oma kongolastest emadest. Neid lapsi kasvatati euroopalike kasvatusmeetodite järgi, et segaverelistest kasvatada tsiviliseeritud inimesed ning eemaldada nad emamaa kultuurist ja ühiskonnaväärtustest.¹⁵⁵ Seega olid belglased võtnud eesmärgiks integreerida Euroopa päritolu segaverelised võimalikult kiiresti läänelikku ühiskonda. Segarasside esindamine oli samuti suuresti seatud võimuideoloogiaga. Segarasside puhul vaadeldi inimeste identiteeti kogumina, st kuidas kaks kultuuri koos eksisteerivad. Indiviidide puhul toimus mitte ainult uue identiteedi kujunemine, vaid mitme kultuuri mõju segunemine. Kolonialismiperioodil vaadeldi tihti segarassilisi kui barbaarsuse konflikti puhta rassilise kultuuriga.¹⁵⁶ Segarasside puhul väärtustati „meie“ kultuuripärandit enam kui „nende“ ehk pärismaalase pärandit.

Euroopaliku koolihariduse mõju oli Belgia ja Prantsuse Kongos erinev. Prantsuse Kongos õpetati prantsuse keelt rääkima juba hariduse algastemetes. Hindrey kirjutab Päevalehe artiklis: „Ei tohi üheski sealses koolis muus keeles õpetada kui prantsuse keeles. Abikeelenagi ei tohi kodukeel aset leida. Seda võivat võivat misjonites ainult kutsekoolides tarvitada...“¹⁵⁷ Belgia kongolased olid võtnud hariduspoliitikas teise lähenemise. Belgia koloniaalminister Lois Franck pidas koloonias hariduse rolli tähtsaks. Tema arvamuse kohaselt oli aafriklaste mõtlemine liiga faktipõhine, aga euroopalik haridus eeldab keerulisemate ülesannetega toime

¹⁵³ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk). Eesti Päevaleht. 20. oktoober . 1927,5.

¹⁵⁴ Hindrey. Kongosõit. 116.

¹⁵⁵ Samas.. 115.

¹⁵⁶ Torika Bolatagici. Claiming the (n)either/(n)or of ‘third space’: (re)presenting hybrid identity and the embodiment of mixed race, Journal of Intercultural Studies. Vol. 25. No. 1.2004, 77.

¹⁵⁷ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk) Eesti Päevaleht 7. jaanuar. 1928, 4.

tulemist.¹⁵⁸ Teatud tasemel hariduse pakkumine lihtsustas koloonialühiskonna valitsemist. See tähendas juhtnööride andmist kohalikule talle arusaadavas keeles.¹⁵⁹ Prantsuse keele õpetamine oleks tema arvates nõudnud liiga suuri ressursse.

Hindrey tähelepanekud kujunesid järgmisteks:” Belgia valitsus leidvat vaatekohal, et ka kõige primitiivsemal rahval õigus on oma emakeele peale, nii et siin neegritel oma aabitsad on ja oma piibel, oma palveraamatud ja oma literatuur kas või katekismuse näol.”¹⁶⁰ Belgia koloniaalvõimud pidasid samuti tähtsaks hoida teatud distantse põliselanikega. Näiteks ei julgustatud kongolasi omandama kõrgemat haridust.¹⁶¹ Misjonikooli haridusest piisas. Samuti ei lubatud kohalikus omavalitsuses osalemist.

Belgia Kongo hariduspoliitika tegi selget vahet põliselanike ja koloniseerijate vahel, luues neile erisugused võimalused saada haridust. Haridusele ligipääsu piiramine oli postkolonialistliku teooria järgi üks põhilisi diskrimineerimisviise, mille eesmärk oli kindlustada võim kolooniate valitsemisel.

Kohaliku keele lubamine või mittelubamine näitavad, kas põliselanike identiteeti taheti transformeerida või pigem hoida kaugemat distantse. Teadmiste omandamine oli samuti seotud kultuurilise identiteedi kaotamisega, sest traditsioonide elushoidmine toimub läbi põlvkondade. Hariduse kontrollimine ei näidanud mitte ainult koloniseerijate soovi saavutada hegemooniline staatus maa omamises, vaid lisaks saavutada kontroll mineviku üle, kontrollides koolihariduse sisu.¹⁶²

Hindrey reisikirjade kaudu eristuvad seega kaks erinevat koloniaalvõimu Prantsuse ja Belgia Kongo näitel.

Hindrey reisikirjadest jääb kehvem mulje Prantsuse Kongost kui koloniaalühiskonnast pakkudes halvemaid töötingimusi. Tema arvamus võis olla mõjutatud seltskonnast, kus ta viibis. Hindrey raamatus „Kongosõit“ kirjeldas kirjanik, kuidas Prantsuse Kongos ühiskondlik korraldus on Belgia Kongost halvem: „Võrreldes tööga, mida Belgia Kongos tehakse, olevat seal kõik nii armetult lohakas. Teised Belgia kongolased aga ütlevad: “Et peaks meil ometi ka nii olema, nagu prantslaste juures, vaat seal on alles kord. Seal teeb must mees seda õiget tööd.”¹⁶³ Seega toimus riikide vahel teatud ideoloogiline võitlus arvamuse kohta kongolaste elukvaliteedist ja töötingimustest. Hindrey informatsiooni järgi tulevad paljud kongolased

¹⁵⁸ Seghers, 457.

¹⁵⁹ Samas, 472.

¹⁶⁰ Karl August Hindrey. (Hoia Ronk). Eesti Päevaleht 7. jaanuar.1928, 4.

¹⁶¹ Shillington, 357.

¹⁶² Adjei, 1051.

¹⁶³ Karl August Hindrey. Kongosõit, 109.

Prantsuse Kongost üle Belgia Kongosse, sest seal olevat paremad töötingimused. Kolooniade vahel toimus jõuvahekordade näitamine, kus toimus võistlus emamaade vahel tahtes end näidata põliselanike arenguprotsesside parema toetajana.

Edward Said tähtsustas põliselaniku kultuuri rolli igapäevastes toimetustes oma identiteedi hoidmisel. Said keskendus seega eelkõige kultuurile kui identiteedi allikale.¹⁶⁴ Saidi käsitus kinnitab Hindrey poolt esitatud arvamust, et Belgia koloonia on tegelikult veel suuremal määral avastamata ning koloonia kuvand kui tundmatu piirkond määratlemata.

¹⁶⁴ Pal Ahluwalia . Bill Ashcroft . Edward Said. London;New York:Routledge. 2004, 88.

3. Andres Saal ja Hollandi Indoneesia

3.1. Indoneesia kujunemine Hollandi kolooniaks

Euroopa riigid püüdsid mitmete sajandite vältel avastada Aasia maid ja seal asuvaid rikkusi. Alates 15. sajandist olid eurooplased kaubelnud vürtsidega, mis suurendas nende majanduslikku heaolu ning kaupmeeste hulka linnades. Indoneesia kuulus Hollandi kontrolli alla alates 17. sajandist (1610) kuni 20. sajandi keskpaigani, olles ametlikult Hollandi Kuningriigi koloonia 1824–1949. Ajalooliselt teatakse Hollandi Indoneesia all mitmete saarte kogumit. Suurimad neist olid Sumatra, Jaava ja Borneo.

Indoneesia side hollandlastega sai alguse Ühinenud Hollandi Ida-India Kompanii tegevusest, mille raames sõlmiti nii rahumeelseid lepinguid kui allutati huvipakkuvaid piirkondi ka relvajõudude abil.¹⁶⁵

Hollandi Kuningriigi valitsemisperioodi iseloomustab rahvastiku kasv, mida on seletatud reformiga „Cultuurstelsel“. Selle 1830. aastal aset leidnud reformi taga seisis kuberner Johannes van den Bosch. Reform hõlmas põllumajanduse ümberkorraldamist eesmärgiga luua pikemas perspektiivis paremat elukvaliteeti indoneeslastest põlluharijatele.¹⁶⁶ Indoneeslased pidid hollandlastele maksudena andma osa oma põllumajanduse toodangust. Ülejäänud saagi pidid nad müüma valitsuse poolt määratud hinnaga.

1854. aastal andis Holland Indoneesia valitsemisel kõrgeima võimu kindralkubernerile, kellel oli praktiliselt piiramatu otsustusvõim ja kes ametlikult allus ainult Hollandi asumaade ministrile. Kuberneri ülesandeks oli jälgida, et pärismaine elanikkond oleks kaitstud omavoli eest ja et neil oleks võimalus ebaõigluse korral kaevata. Kindralkuberneri positsiooni juurde moodustati hollandlastest koosnev nn India Nõukogu, mis aitas kindralkuberneri seadusandlikes küsimustes.¹⁶⁷ Põliselanikel lubati oma kultuuri elus hoida ja kõnelda oma keelt, järgida oma religiooni ning traditsioone. Siiski Euroopa kultuuri peeti Aasia ja eriti Aafrika kultuuri suhtes ülimuslikuks.¹⁶⁸

19. sajandil hakkasid hollandlased riigis põhjalikke reforme läbi viima. Reformid hõlmasid muutusi nii majanduses, hariduses kui ka põllumajanduses. Hollandlased keelustasid 1860.

¹⁶⁵ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1918-1945 ning kontaktid Eestiga, 94.

¹⁶⁶ Merle Calvin Ricklefs. A history of modern Indonesia since c. 1200. Basingstoke; New York. Palgrave Macmillan. 2008, 144.

¹⁶⁷ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1918-1945 ning kontaktid Eestiga (2. osa). 94.

¹⁶⁸ Gert Oostindie. Bert Paasman. Dutch Attitudes towards Colonial Empires, Indigenous Cultures, and Slaves. Eighteenth-Century Studies. Vol. 31. No. 3. 1998, 351.

aastal ametlikult orjapidamise.¹⁶⁹ Samuti panid nad aluse nafta tootmisele ja löid paremad eeldused haridusele ligipääsule.¹⁷⁰ Hollandi koloonias ehitati raudteid, asutati postkontoreid ja tutvustati kaasaegseid meditsiinivõimalusi. Linnade rahvastik hakkas kasvama tänu indoneeslastest eliidile, kes kolisid varasemast elupaigast kolonistide loodud linnadesse.¹⁷¹ Tegelikult olid paljud läänelikud muutused enam vastuvõetavad indoneeslastest aristokraatidele, kellele oli näiteks haridus kergemini kättesaadav. Samuti hakati esimesi jaavakeelseid ajalehti välja andma Indoneesia ülikute eestvõttel, kuid töötavale klassile mõeldud malaikeelne ajaleht lakkas ilmumast pärast kolme kuud.¹⁷² Hollandi koloniaalvõim ei leidnud alati poolehoidu kohalike elanike hulgas. Tugevamat vastupanu osutasid vaesemast ühiskonnakihist pärinevad indoneeslased. Kaugemate piirkondade mässukatsed ei leidnud suuremates linnades poolehoidu ning ei kujutanud koloniseerijatele suurt ohtu. Sellegipoolest sai hollandlastele selgeks, et stabiilse võimu hoidmisel oli vajalik ennast mitte liigselt segada kohalikesse võimustruktuuridesse. Pärast 1830. aastat panustati rohkem koostööle kohaliku eliidiga ka hõredamalt asustatud paikades.¹⁷³

Nagu teisedki koloniseerijad tähtsustasid ka hollandlased misjonitööd. Misjonitöö suure ulatuse näiteks võib tuua Roti nimelise saare, mis 18. sajandi alguses olid elanikud kristlusega vähesemal määral kokku puutunud, kuid 19. sajandi keskpaigaks olid enamus seal elavatest perekondadest vastu võtnud kristluse. Samuti aitas kristluse levimisele kaasa koolide loomine.¹⁷⁴ Järgmine suurem usurühm kristluse kõrval oli islam. Moslemiusulistele sobis läänelik ideoloogia, eriti kui see oli seotud islamiga. Näiteks oli neile meeltemööda raamatute avaldamine islami taustaga trükikodade poolt.¹⁷⁵ Kuid mitte kõigil piirkondadel ja ühiskonnaklassidel ei olnud võrdsed võimalused. Peamiselt pidid külaelanikud laste harimisega iseseisvalt hakkama saama, neil oli loota vaid toetudes vähesele rahalisele abile valitsuselt.¹⁷⁶

Kuni 20. sajandi alguseni ei suutnud hollandlased kogu Indoneesia saarestikku oma võimule allutada. Alles 1910. aasta lõpuks võisid hollandlased lõpuks tunnistada kogu Indoneesia *de facto* allumist Hollandi Kuningriigile. Ametlikult räägiti Indoneesias kahesugustest valdustest.

¹⁶⁹ Samas, 352.

¹⁷⁰ Klaassen. Aasia ja Aafrika 16.-19. Sajandil ning kontaktid Eestiga, 132

¹⁷¹ Jean Gelman Taylor. Indonesia: peoples and histories. New Haven; London. Yale University Press. 2003, 238.

¹⁷² Merle Calvin Ricklefs. A history of modern Indonesia since c. 1200. Basingstoke; New York. Palgrave Macmillan. 2008, 154.

¹⁷³ Aung-Thwin, Maitrii. Lau, Albert. Lockhart, Bruce. Reyes, Portia. Ricklefs, Merle C. Ricklefs.. A new history of Southeast Asia. M. C. Ricklefs. (Eds). Basingstoke; New York. Palgrave Macmillan. 2010, 220.

¹⁷⁴ Taylor, 269.

¹⁷⁵ Samas, 239.

¹⁷⁶ Ricklefs, 192.

Hollandi valitsemisalaks loeti otseselt allutatud alad, lisaks sellele oli veel 300 autonoomset riiki, kus koloniaalvõim realiseerus kohalike valitsuste kaudu. Seisuslikult võrdsustatud eurooplaste osa oli kogu koloonias kõige väiksem, mis koosnesid näiteks hollandlastest, sakslastest, belglastest, prantslastest jt.¹⁷⁷ Hoolimata propagandistlikest sõnumitest, mis kuulutasid indoneeslaste heaolust, valitses ühiskonnas jätkuvalt rassiline eraldatus.¹⁷⁸ Eriti selgelt väljendus see indoeurooplaste ehk indode diskrimineerimises. Indod olid rahvusrühm, kelle üks vanematest oli hollandlane. Tihti peale ei olnud nad aktsepteeritud ei hollandi ega indoneeslaste kogukonna poolt.¹⁷⁹

20. sajandi algust iseloomustab hollandlaste loodud uus ühiskonnakord, mida nimetati „Eetiliseks kursiks“. Programm nägi ette näiteks infrastruktuuri laiendamist ning majanduse arendamist kogu koloonias. Poliitilises tegevuses tähtsustati kohalike kaasamist omavalitsuste tegevusse. Hollandlased soovisid hariduse paremat kättesaadavust, eriti tavalistele indoneeslastele, olenemata eelnevast haridusest ja sotsiaalsest staatusest.¹⁸⁰

Esimesed Indoneesia rahvusliku ärkamisaja kogukonnad kerkisid esile 19. sajandil. Indoneeslaste rahvuslikku ärkamist mõjutasid majanduslik areng, hariduse laiem levik ja eelnevate traditsioonide taaselustumine.¹⁸¹ Ühe näitena võib tuua kultuuriharidusliku organisatsiooni Budi Utomo. Organisatsioon tegutses peamiselt jaava keeles ning ei omanud poliitilist mõju, kuid sellest hoolimata jättis Indoneesia kultuuri sügava jälje.¹⁸² Organisatsioon pidas tähtsaks elatustaseme parandamist ja haridusvõimaluste pakkumist eriti haritud jaavalastele. 1920. aastate lõpus hakkas rahvuse küsimusega aktiivselt tegelema Ahmed Sukarno.¹⁸³

I maailmasõja puhkemine mõjutas Hollandi Indoneesia kaitsetegevust hoolimata neutraliteedi väljakuulutamisest. Saksamaa liitlase Jaapani kartuses loodi Hollandi võimude initsiatiivil Kaitsevõimelise India komitee, mille eesmärk oli motiveerida indoneeslasi panustama oma riigi kaitsetöösse. I maailmasõja lõppedes jõuti Hollandi valitsuse ja kindralkuberneriga kokkuleppele Rahvakogu ehk Volksraadi loomises.¹⁸⁴ Kuid Rahvakogu loomisega ei tekkinud koloniaalpoliitikasse avatust. Pigem tekitas see terava poliitilise võitluse, kus Indoneesia

¹⁷⁷ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1900-1918 ning kontaktid Eestiga, 95.

¹⁷⁸ Colin Brown. A short history of Indonesia: the unlikely nation?. Singapore. Allen & Unwin. 2003, 110.

¹⁷⁹ Samas, 111.

¹⁸⁰ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1900-1918 ning kontaktid Eestiga, 96.

¹⁸¹ Samas, 97.

¹⁸² Aung-Thwin, Lau, Lockhart, Reyes, Ricklefs, Ricklefs, 280.

¹⁸³ Hanner Saarinen. Demokraatia kriis ja Teine maailmasõda. //Maailma ajalugu. Seppo Zetterberg. (toim). Tallinn: Varrak. 2015, 694.

¹⁸⁴ Klaassen. Aasia ja Aafrika 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. (2. osa), 13.

liidrid said esimesed parlamentliku tegevuse kogemused. 1925. aastal tegi Hollandi parlament otsuse kaasata otsustusprotsessi veel rohkem indoneeslasi, suurendades liikmete arvu Rahvakogus ning andes neile õiguse iseseisvalt seadusi vastu võtta.¹⁸⁵

3.2. Andres Saali arvamus kolonialismist Hollandi Indoneesias.

Indoneesiasse sattus eestlasi Hollandi Indoneesia ajastul haruharva. Andres Saal oli üks väheseid eestlasi, kellel avanes seal võimalus elada ja töötada 22 aastat (ajavahemikus 1898–1920).¹⁸⁶ Saal töötas alguses Surabaya linnas E. Fuhri ja Co trükikojas, kus alustas tööd 1898. aastal.¹⁸⁷ Ta tegeles seal fotode reprodutseerimise, tsinkograafia ja fototüüpiaga, juhatahes vastavaid osakondi.¹⁸⁸ 1902. aastal siirdus Saal Bataviasse (tänapäeva Jakarta) Hollandi Indoneesia topograafiateenistusse, kus asus tööle fotoateljee juhatajana.

Andres Saali arusaam kolonialismist kui ühiskonnakorraldusest tugines eelkõige igapäevastele olukordadele ja kokkupuudetele erinevate rahvusgruppidega. Esimesed tihedamad kokkupuuted hollandlastega ja Indoneesia päritolu inimestega toimusid Saali teekonnal Surabayasse „Princés Sofie“ pardal. Enamik pardal viibijatest olid sõdurid ja koloniaalametnikest hollandlased. Andres Saal märkas ka malailasi (Indoneesias elavaid hõimurahvaid, kes olid laeval teenindav personal).¹⁸⁹ Saal kirjeldas neid kui liikuvaid varje, kes samas vihatuna näitavad oma tundeid üsna selgelt välja. Lehele Olevik saadetud reisikirjas kirjeldab Saal eurooplase viisi kehtestada võimuvahetust põliselanikuga järgmiselt: „Eurooplane peab ennast siis kõrgemaks seisuseks, tema on siin aristokraatia... Siin oled sa Eurooplane ja sellega mitmete eesõiguste osaline ning kõrgema seisuse liige, paraku ta enese silmas.“¹⁹⁰ Enesekehtestamist näitas Saali arvates koloniseerija viis rääkida põliselanikuga valjul häälel. Saal ise eiras soovitusi kõneleda oma alluvatega malai keeles, vaid tegi seda hollandi keeles.¹⁹¹ Koloniseerijatega samas keeles rääkimine oli lubatud ainult privilegerituile. Ta põhjendas oma teguviisi sellega, et kasutama peab rahvusvaheliselt

¹⁸⁵ Samas, 16.

¹⁸⁶ Andres Saal (1861-1931) sündis Kasekülas Õppis Selja vallakoolis ja Tori kihelkonnakoolis. Oli aktiivne iseõppija. Pärast aastat 1880 töötas koolmeistrina. Tartus elades (1884-1890) töötas ajalehes Olevik. Õppis aastal 1893 Saksamaal fotograafiat. Kirjanikuna on Saal tuntud ajaloo-aineliste ja kolonialismivastaste romaanide poolest. Vt lähemalt Rutt Hinrikus. Andres Saal (1861-1931). Eesti Kultuurilooline Veeb.

<http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=37&table=Persons> (20.05.2016)

¹⁸⁷ Olaf Klaassen. Andres Saal Surabajas (1898-1902) Keel ja Kirjandus, Nr 6. 1980, 328.326-338.

¹⁸⁸ Samas., 326.

¹⁸⁹ Klaassen. Hüvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 32.

¹⁹⁰ Andres Saal. Olevik. 29. September. 1898. 879.

¹⁹¹ Klaassen. Hüvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 49.

tunnustatud keelt.¹⁹² Ta ei saanud kunagi aru hollandlaste tõrksusest jaavalaste vastu, mis seisnes üleolevas olekus, tuimas suhtumises ja ülbes käitumises. Saal ei pidanud õigeks tunnistada rassilistlikku suhtumist jaavalaste ja üldse indoneeslaste suhtes. Ta tundis jaavalaste suhtes pigem lugupidamist, kes hoolimata hollandlaste halvast suhtumisest suutsid hoida oma väärikust, suhtuda kerge põlgusega hollandlaste pakutud tsivilisatsiooni ja leiutada uusi võimalusi oma hoiakute näitamiseks.¹⁹³

Saali seisukoht jaavalaste suhtes ei olnud ebatavaline, kuid arvestades tema kuuluvust eliidi hulka, polnud see siiski ka tavaline. Empaatilisem suhtumine indoneeslastesse oli nii Hollandis kui ka Hollandi Indias omane väikesele osale ühiskonnast. Ühe näitena tõi Edward Said esile 19. sajandi lõpul Eduard Douwes Dekkeri poolt (Multatuli varjunime all) avaldatud teose „Max Havelaar“, kus seisis avalikult vastu indoneeslaste rõhumisele. Saidi kinnitusel ei toetanud Dekker Hollandi Indoneesia koloniseerimist, kritiseerides indoneeslastest põliselanike represseerimist.¹⁹⁴ Saidi kriteeriumite kohaselt ei saa Saali paigutada täielikult lääneliku mõtteideoloogia mõju alla. Sellegipoolest ei ole Saal ka täielikult vaba läänelikust domineerivast mentaliteedist. Tõepärase kuvandi saavutamine koloniseeritavatest põhineb väärtuste tundmisel, mõjutustel, ajalool, identiteedil ja kultuuril.¹⁹⁵ Saali vaatenurka kolonialismile mõjutasid põhjalikumad teadmised indoneesia ühiskonnast.

Andres Saali reisikirjadest selgub paternalistlik seisukoht põliselanike suhtes väljendades hollandlaste arvamust indoneeslastest kui väiksematest ülalpeetavatest: „Valitsus ei pea jaavalast mitte täisealiseks, vaid lapseks, kellel veel iga liigutus ette tuleb kirjutada. Aga ometi on need „lapsed“ enne Hollandi valitsust oma riisi ja oma kalakasvatuse kõrgele järjele viinud.“¹⁹⁶ Saal juhib tähelepanu tõsiasjale, et Hollandi koloonia edukus põhineb suuremas osas mitte ainult hollandlaste juhtimisoskustele, vaid ka indoneeslaste tehtud tööle. Sellegipoolest koheldakse koloniseeritavaid kui mitteväärtuslikke kodanikke, kellel on olemas ainult primaarsed õigused. Hollandi ametlik seisukoht oli, et indoneeslasi tuleb kohelda kui koloniseerimist vajavat rahvast, luues endast kuvandi kui emalikku hoolt pakkuvast vanemast.

Andres Saal pöörab eraldi tähelepanu segaverelistele, sest tema arvamuse kohaselt on nende olukord veelgi keerulisem kui põliselanikel. Indod identifitseerisid ennast pigem hollandlaste kui indoneeslastena. Saal kirjeldab: „Üks puhast verd hollandlane on siin puhast verd

¹⁹² Scott Paauw. One Land, One Nation, One Language: An Analysis of Indonesia's National Language Policy. University of Rochester Working Papers in the Language Sciences. Vol. 5. No. 1. 2009, 2.

¹⁹³ Klaassen. Hūvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 49.

¹⁹⁴ Anne-Marie Feenberg. "Max Havelaar": An Anti-imperialist Novel. MLN. Vol. 112. No. 5. Comparative Literature Issue. 1997, 818.

¹⁹⁵ Terry Eagleton. Postcolonialism and 'postcolonialism'. Interventions, Vol. 1. No. 1. 1998, 26.

¹⁹⁶ Andres Saal. Olevik. 18. Detsember. 1901, 1217.

aristokraatia liige. Tema traditsioon on puhast verd hollandi veri ja sellest on küllalt. Seda tuleb igapähele tähele panna, kes „ilma laevata“ Jaavale tulnud.“¹⁹⁷ Saal järeldas, et hollandlased peavad jaavalasi olenditeks, kes ongi loodud neid teenima ega olegi võimelised millekski enamaks. Hollandi kindralkuberner Jan van den Bosch väljendas arvamust, et jaavalaste arengutase on võrreldav 12–13-aastase hollandi lapse omaga.¹⁹⁸

Saali isiklik arvamus vastandus ametlikule kuvandile. Andres Saali reisikirjad juhivad tähelepanu eurooplaste väärtushinnangutele, mis ei olnud omased mitte ainult hollandlastele. Indoneeslaste traditsioone vaadeldi kui veel välja arenemata laste kombeid. Selline kuvand ei käibinud mitte koloniseeritavate kohta, kuid esines samaväärselt essentsialistlikus mõttes „teiste“ puhul. Sellisest ideoloogiast juhendumine oli hollandlaste põhimõtete kohaselt koloonia kui suurema kooli juhtimine, mis oma reeglite ja kohustustega toetab koloniseeritavate „laste“ arengut. Michael Foucault on primitiivset ja lapselikku kuvandit iseloomustanud kui Euroopa ühiskonna poolt teatud mentaalse seisundi pealesundimist, mis vaigistas indiviidi ja defineeris normaalset ja ratsionaalset „ennast“.¹⁹⁹

Andres Saali reisikirjad peegeldavad nii koloniseeritava kui ka koloniseerija enda kuvandit. Hollandi Indoneesia paistis ametlikul tasandil emamaale kui heaolu pakkuv ühiskond, mis võimaldab põliselanikele haridust ja sotsiaalteenuseid. Andres Saal nägi aga Hollandi valitsemises nii positiivset kui ka negatiivset mõju Indoneesia ühiskonnale. Saal tõi näiteks Jaava saare elanike kannatlikkuse, sest hoolimata koloniaalvõimu rõhumisest suutsid nad elada väga vähesega. Saal täheldas, et kui jaavalasel on kõht täis, siis on tema soovid täidetud ning tal ei olegi suuremat vara vaja, kui tal juba olemas on.²⁰⁰ Andres Saal kirjeldab: „Nii rahuliku, lapse iseloomuga rahvast on ilmast vist vähe leida nagu Jaava rahvas on. Lepib vähesega, ei nurise oma saatuse vastu ja laseb ennast kergesti juhtida.“²⁰¹ Põlisrahvaste kohtlemisel oli oluline hoida neid ohjes ning allutada neid sellega oma mõjuvõimule. Frantz Fanoni arvates oli oluline koloniseerijatel näidata ülimusliku rassi üleolekut talle alluva rassi suhtes, selgitades esimese suuremat väärtust ühiskonnas. Võimusuhted määravad kindlaks kolonialismi tulemuslikkuse, tuginedes mitte ainult majanduse edukusele, vaid ka kultuuriliste ja sotsiaalsete ideoloogiate mõjule. Koloniseerijad tutvustasid koloniseeritavatele globaalse kapitalismi edukust.²⁰² Saali kuvandi järgi omistatakse jaavalastele mitmeid omadusi, mis

¹⁹⁷ Andres Saal. Olevik. 18 aprill, 1900, 365.

¹⁹⁸ Klaassen. Hüvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 50.

¹⁹⁹ Loomba, 138.

²⁰⁰ Andres Saal. Jaava: Jaava rahva elust: Jaava keelest ja kirjandusest. Tartu: G. Grenztein. 1911, 1.

²⁰¹ Samas, 1.

²⁰² Bill Ashcroft. Post-colonial transformation. London; New York: Routledge. 2002, 5.

näitavad nende võimet leppida kolonialistliku ühiskonna poolt määratud rolliga. Põliselanike enda kultuurid transformeeruvad läbi kolonialismi arenguprotsessi.²⁰³ Kolonialism kujundab seega oma kuvandi vastavalt valitsevale olukorrale.

Andres Saal nägi üsna lähedalt Hollandi koloonias valitsevad rassilisi suhteid koloniseerija ja koloniseeritava vahel. 19. sajandil olid suhted elanikkonna klasside vahel määratletud seadustega.²⁰⁴ Saal kirjeldas diskrimineerivat suhtlemisviisi ka ajalehele Olevik saadetud reisikirjades, tuues mitmeid näiteid, kuidas jõuvahekorrad tegelikkuses paika pandi: „Ühes majapidamises on palju teenreid tarvis, sest siinse kombe järele ei tee üks teener mitut tööd. Sellepärast on iga maja ümber teenreid vedelemas näha...”²⁰⁵ Kõik teenrid olid peaaegu eranditult ainult kohalikku päritolu. Samuti peeti jõukuse näitamiseks paljusid jaavalastest teenreid.

Teine näide puudutas pidustuste läbiviimist. Kuninganna sünnipäeva tähistamine oli hollandlastele suur püha ning seda tähistati koloonias alati suurelt. Ametlikest koosviibimistest osavõtt oli ainult valitseva ühiskonnakihi õigus. Saal kirjutab: „... ja lasevad üksteist kõlavates kõnedes elada, aga kas nad ka oma „pruuni venna“ käekäigu peale mõtleavad? Pehmus teeb nõrgaks ja niikaua kui üks rahvas nõrk on võib valitsus rahulikult pidusid pidada ja mureta elada.”²⁰⁶ See näide iseloomustab diskrimineerivat suhtumist ja ei viita kõikide ühiskonnakihtide võrdsele kohtlemisele.

Frantz Fanon võrdles diskrimineerimist mentaalse vägivallaga, sest see mõjutab koloniseeritava mõtlemist iseenda väärtusetusest.²⁰⁷ Teatud määral indoneeslased pidasidki ennast vähem väärtuslikemaks, sest valitsev klass oli neisse sellist suhtumist sisendanud. Kolonialismiperioodil survestasid koloniseerijad valitsetavaid, survestades neid tegema neile ebasoodsaid valikuid ning mõjutades nende vabadust.²⁰⁸ Seega eeldati, et indoneeslased ja jaavalased lasevad teha enda eest otsuseid ja mõjutavad otsustusprotsessi ise minimaalselt. Ebavõrdne kohtlemine keskendus antropoloogilisele teooriale, mis võrdles koloniseeritavat ja koloniseerijat kui last ja täiskasvanut. Sellega kaasnes vastav suhtlemisviis. Koloniseerijate arvates ei tulnud kolonialismi-eelsel perioodil põliselanikud oma riigi haldamisega toime.²⁰⁹

²⁰³ Samas, 13.

²⁰⁴ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 109.

²⁰⁵ Andres Saal. Olevik. 22. september, 1898. 858.

²⁰⁶ Andres Saal. Olevik. 19. november, 1902. 1155.

²⁰⁷ Achille Mbembe. Metaphoric Thought: The Works of Frantz Fanon. African Studies. Vol. 71. No. 1. 2012, 22.

²⁰⁸ Samas, 24.

²⁰⁹ Robert Young. Postcolonialism: A very short introduction. Oxford: Oxford University Press. 2003, 2.

Andres Saal hindas hollandlaste ennastkiitvat hoiakut pigem negatiivselt. Hollandlased olid uhked, et nende läbi viidud reformid olid tõstnud indoneeslaste elatustaset. Saal kirjutab: „Kes üht tahab edendada, siis peab teist rõhuma. Kuid põhjendusi elust enesest pole seks mitte antud. Kõnes ja kirjas, kuid ilma „löövate“ põhjendusteta jääb ta ainult kõnesse ja kirja.“²¹⁰ Kirjaniku arvamuse kohaselt on hollandlaste hoiak hoopis teine, sest nende arvates on neil koloniseerijatena rohkem õigusi. Saal tegi tähelepanekuid ka hariduselu kohta. Indoneeslasi oli tema arvates vaja harida rohkem lääne haridusmudelite järgi, sest siis saanuks hollandlased kasutada põliselanike teenuseid vastavalt oma vajadustele. Tänu rahvuslikule liikumisele pöörati rohkem tähelepanu haridusvõimaluste parandamisele. Samuti häiris Saali, et emamaa ei tahtnud leppida sellega, et tema alamad võisid elada iseseisvalt ja õnnelikult. Seega Saali arvates nende ülalpidamine nõuabki valitsemist võimu kaudu.²¹¹

Saali tähelepanu pälvisid ka segaverelised ehk indod. Andres Saal nägi neid kui kolonialismi pärandit, sest levinud tava järgi lähevad hea teenistuse saanud hollandlased tagasi kodumaale: „Nii võis hollandlane oma India kolooniasse rännata, et valitseda, vara koguda ja siis kodumaale tagasi minna. Aga temast jäi midagi järele, mis kellegile muret ei teinud, nüüd aga kardetavaks kippub saama.“²¹² Saal suhtus kolonialistliku Hollandi diskrimineeritud indodesse positiivselt, pidades neid perspektiivikateks. Indodes oli tema silmis jaavalaste elusitkus ja eurooplaste teadmised.²¹³ Postkolonialistliku teooria järgi võib indosid iseloomustada kui kahe lõhestatud identiteediga ühiskonnagruppi. Teatud mõttes soovivad nad kuuluda mõlemasse ühiskonda. Kuulumine hollandlastest valgete ühiskonda andis indodele surve sobituda sümboliseerivalt sotsiaalselt kõrgemasse klassi.²¹⁴ Hollandlasest isa päritolu andis segaverelisest indoneeslasele vähemalt formaalselt kõrgema staatuse.

Ühiskonna jagunemine klassidesse tekitas koloniaalühiskonnas omakorda suletud ringi, kus indiviidi positsioon oli tulenevalt rassilisest kontekstist ja sellega seotud kultuurist selgelt määratletud. Nn õigest rassist pärinemine oli prestiižne. 19. sajandil kujunes see koloniaalühiskonnas põhiliseks kinnisideeks.²¹⁵ Eurotsentristlikud indod tunnetasid selgeid barjääre valitsejate ja valitsetavate vahel. Eurooplase või segarassiline päritolu kujundas sotsiaalsetesse gruppidesse jaotumist. Vastavalt sellele, kas individid pärinesid eurooplase ühiskonnaklassist või põliselanike hulgast, siis sellest tulenevalt toimus nende väärtuse

²¹⁰ Andres Saal. Olevik. 25. jaanuar. 1900, 86.

²¹¹ Saal. Jaava: Jaava rahva elust: Jaava keelest ja kirjandusest, 1.

²¹² Andres Saal. Olevik. 4. detsember. 1901, 1164.

²¹³ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 49.

²¹⁴ W. F. Wertheim. The Indo-European Problem in Indonesia. Pacific Affairs. Vol. 20. No. 3. 1947, 2.

²¹⁵ Pamela Patterynama. Memories of Interracial Contacts and Mixed Race in Dutch Cinema. Journal of Intercultural Studies. Vol. 28. No. 1. 2007, 73.

jagamine. Hübriidkultuurid mõjutasid erinevaid kultuure moodustades identiteetide sulameid.²¹⁶ Tänu rahvusteadvuse ärkamisele ja haritud indoneeslaste osakaalu suurenemisele hakkas see mõttesuund sajandi lõpus järjest rohkem mõranema. Saal ei pooldanud ega mõistnud indoneeslaste diskrimineerimist hollandlaste poolt.

3.3. Ühiskond ja valitsevad suhted Hollandi Indoneesias

Hollandi koloniaalvõimu ja Indoneesia saarte elanike omavahelised suhted olid reglementeeritud alates suhtlusest ametiasutustega kuni igapäevaste olukordadeni välja. Hollandlased õppisid ära vastavalt jaava või malai keele, et mitte sekkuda hollandlaste poolt loodud suhtlemisnormidesse ning demonstreerida Hollandi monarhistliku impeeriumi vankumatust.²¹⁷ Kolonialismi tuleb vaadelda kui suhete võrgustikku koloniseerija ja koloniseeritava vahel, mis koosneb omavahel ebavõrdsetest normidest.²¹⁸ Ühiskond oli seega üles ehitatud lõhestunud pinnasele, mistõttu põliselanike ja hollandlaste omavaheline kontakt põhines ebavõrdsetel alustel. See ei soodustanud põliselanike arengut.

Ühiskonnas toimus selge eristumine hariduse alusel. Võrreldes Hollandis õpetatava haridusega peeti Indoneesias pakutavat haridust vähem kvaliteetseks. Samuti ei olnud haridus ühiskonna klassidele võrdselt kättesaadav. 19. sajandil oli Hollandi Indoneesias pakutava hariduse tase Euroopa standardite kohaselt veel üsna algstaadiumis. Andres Saal kirjutab ajaleht Olevikule saadetud reisikirjas: „Missugune pakutud haridus oli, seda pole meile eestlastele pikemalt vaja seletama hakata. Selle „hariduse“ ohvrid oleme paraku isegi olnud.“²¹⁹ Madalama kvaliteediga hariduse andmise põhjuseks oli asjaolu, et liigselt haritud rahvas oleks tekitanud probleeme koloniaalvõimudele.

Kasutades Robert Youngi mõtet, on kolonialismi-aegse hariduse roll muuta inimeste mõtteviisi, nende käitumist ning luua ebavõrdset suhtlustasandit erinevate inimeste vahel.²²⁰ Hollandi Indoneesia kolonialismi ametlik eesmärk oli kasutada haridust koloniseeritavate arendamiseks. Postkolonialistlikus teoorias oli kolonialismi mõte domineerida ühiskonnas omakasumlikel eesmärkidel. Toetudes Saali tähelepanekutele võib öelda, et haridusvõimaluste laienemine oli teatud määral edasiminekuks, kuid indoneeslased väärtustasid

²¹⁶ Samas, 74.

²¹⁷ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 44.

²¹⁸ Fazal Rizvi . Bob Lingard, Jennifer Lavia,. Postcolonialism and education: negotiating a contested terrain. Pedagogy, Culture & Society. Vol. 1. No, 3. 2006, 251.

²¹⁹ Andres Saal. Olevik. 22. august .1912, 501.

²²⁰ Rizvi, Lingard, Lavia, 250.

selle kõrval ka oma kultuuri traditsioonilist haridust. Näiteks islami kogukondade puhul olid selleks koraanikoolid ja medresed. Seal õpiti araabiakeelset koraani ja tutvuti islamiteemalise kirjandusega.²²¹ Indoneeslaste endi jaoks oli traditsiooniline haridus oluliselt lihtsamalt kättesaadav. Seega ei olnud imperialistliku ideoloogia euroopalik haridussüsteem ainuke viis koloniseeritud rahval haridust omandada. Omamaise kooliharidusega hoiti kultuurilist kontakti oma päritolumaaga.

Võim oli koloniseerijatest hollandlaste käes, kuigi rahvastikust moodustasid nad väga väikese osa. Saali reisikirjadele toetudes oli gruppide suurusjärk ühiskonnas ebaühtlaselt jaotunud: „20 tuhat puhasverd eurooplast, 80 tuhat segaverelist ja 30 miljonit sündinud saarlast. Siia juurde tuleb veel, et neis võistlustes kaks viimast erakonda esimeste vastu astuvad.“²²² Võimalus, et koloniseeritavad koloniseerijate asemel tahavad ühiskonnasisestes otsustes rohkem kaasa rääkida, kujunes Indoneesia saarestikus järjest tõenäolisemaks. Samal perioodil tekkisid Indoneesias esimesed tõsisemad rahvuslikud organisatsioonid. Üheks tuntuimaks ühiskondlikuks organisaatoriks võib lugeda Raden Ajeng Kartinit, kes põhiliselt pööras tähelepanu Jaava saare naiste haridusele, püüdes leida võimalusi hariduse parandamiseks. Näiteks avas ta aastal 1903 Kesk-Jaaval tütarlastekooli.²²³ Kolonialistlikust vaatenurgast oligi naiste roll kolonialismi-aegses ühiskonnas üsna reglementeeritud, võimaldades neile vähe otsustusvõimet. Hollandi Indoneesias oli üsna levinud, et põliselanikest naistel oli rohkem sotsiaalset ja isiklikku vabadust kui kõrgklassist pärinevatel naistel, kes järgisid patriarhaalseid ettekirjutisi.²²⁴ Koloniseerija ja tema alluva vaheline tasakaal hakkas muutuma esimeste rahvuslike aktsioonide toimumisel. Rahvusliku teadlikkuse kasv aitas indoneeslastel arendada omaenda identiteeti, vastandudes koloniseerijate vaatenurgale indoneeslastest kui läänelike väärtuste vastandite kandjast. Rahvuslike ideede kasv toetasid eneseväärtustamist, mis täielikult vastandus hollandlaste kuvandile indoneeslastest kui paganatest, mittemõistlikest, ebatsiviliseeritustest, eel-ajaloolistest, himuratest, ohjeldamatutest, pehmeloomulistest ja lapselikest olenditest.²²⁵ Saali reisikirjades sisaldub viide ühiskonnas algavatele muutustele: „Sotsialistlik elu on algamas, võitlus ähvardab oma terve tormilise jõuga ühe rahulike rahva elu liikuma panna.“²²⁶

²²¹ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 58.

²²² Andres Saal. Olevik. 8. jaanuar. 1902, 35.

²²³ "Raden Adjeng Kartini". *Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online*. Encyclopædia Britannica Inc., 2016) <<http://www.britannica.com/biography/Raden-Adjeng-Kartini>>. (19.04 2016)

²²⁴ Marilyn Porter. Women in "Reformasi" Aspects of Women's Activism in Jakarta. Vol. 22. No 1, 57.

²²⁵ Ali Rattansi. Postcolonialism and its discontents. *Economy and Society*. Vol. 26. No. 4. 1997, 482.

²²⁶ Andres Saal. Olevik. 8. jaanuar, 1902, 36.

Hollandlaste ja indoneeslaste omavahelisse suhtlusesse ei toonud need algavad ühiskonnasisesed muutused võrdsust. Hollandlased suhtusid näiteks indoneeslastesse jätkuvalt pigem negatiivselt. Ülevalt alla ei vaadanud mitte ainult hollandlased indoneeslaste peale, vaid ka Hollandis elavad hollandlased Indoneesias elavate rahvuskaaslaste peale. Emamaal elav hollandlane ei pidanud koloonias resideerivat kaasmaalast endaga võrdväärseks. Sellele viitas Andres Saali aastal 1900 kirjutatud reisikiri, mis ei näinud võrdsust ka tulevikus: „Nad pole mitte sõbrad ega saa ka iialgi sõbraks saama. Jaaval sündinud hollandlane seisab oma eraldatud mõtteringiga Euroopa hollandlase naeru all.“²²⁷ Saal märkis omakorda, et kolooniates elavad hollandlased ei suhtu omakorda hästi teistesse rahvustesse, kes Hollandi Indias resideerisid. Postkolonialistliku teooria kohaselt toimub indiviidide kohtlemine vastavalt ühiskonnagrupile „alluva“ või „teise“ rollis.²²⁸ „Teise“ mõiste on alati kaudne, osaliselt tõestel faktidel ja osaliselt kujutletud konstruktsioon.²²⁹ Koloniaalühiskonnas tekib kogukonna muutumisel kahe identiteedi põrkumisel omavaheline distants ja omamoodi põlgus, mis oli omane koloniseerija ja koloniseeritava suhtele. Andres Saali toodud näitel pidasid hollandlased ennast suurteks isamaalasteks, kes ei pidanud isegi sakslasi endaga võrdväärseteks. Samuti oli Jaaval välismaalasel raske tööd leida, sest enamus riigiteenistuse töökohad olid mõeldud hollandlastele endile.²³⁰

Postkolonialistliku teooria kohaselt võib emamaaga distantseerumist nimetada teatud kontekstis kahe kultuuri eraldumiseks. Reisikirjade põhjal võib väita, et kolonialism on tekitanud distantsi mitte ainult põliselanike suhtes, vaid ka nende kogukondade suhtes, kes loovad kolooniatesse uusi asundusi. Kolooniasse asumisel on inimestel tavaliselt soov kujundada oma emamaaga võimalikult sarnane ühiskond. Uusasujad tõid kaasa oma emamaa kultuuri ja püüdsid seda uutele oludele kohandada. Teatud määral toimub emamaades koloniseerijate suhtes sama protsess, mis kolooniates põliselanikega. Saidi teooriat kasutades võib järeldada, et identiteedi ümberkujunemine on tugevalt seotud rahvuse ja traditsioonidega kolonialismiperioodist.²³¹ Koloniseerijal on kergem emamaast kinni hoida, sest teab nende kultuurinorme (mis on normaalne ja mis ebanormaalne) ja suudab jätkuvalt nendega samastuda.

Ühiskondlikes suhetes toimisid kindlad ette kirjutatud käitumisnormid, mis olid oluliseks mõõdikuks hollandlastele ja indoneeslastele. Hollandlased ei olnud huvitatud Indoneesia

²²⁷ Andres saal. Olevik. 25. aprill, 1900, 388.

²²⁸ Margery Sabin. In Search of Subaltern Consciousness. *Prose Studies*. Vol. 30, No. 2. 2008, 178.

²²⁹ Samas, 179.

²³⁰ Klaassen. Hüvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 87.

²³¹ Amal Treacher. Edward Said: Identity, politics and history. *Psychodynamic Practice*. Vol 11. No. 4, 2005, 374.

saarte väikeriikide likvideerimisest, sest nende eksisteerimine lihtsustas oluliselt Jaava ja teiste Indoneesia saarte valitsemist. Kindralkuberneri positsioon oli riigis kõige tähtsam, kuid hollandlaste residendi rollile vastas jaavalaste susuhunan.²³² Haldussüsteemis olid kindlad hierarhilised ametid, millele vastasid samaväärsed jaavalaste positsioonid. Hollandlaste arvamuse kohaselt kindlustas see bürokraatia stabiilse ja ladusa toimimise, millega kaasnes pärismaiste rahvaste rakendamine. Andres Saal kirjeldas oma reisikirjades Surakarta pealinna, mis oli kunagi olnud Matarami riigi valitseja residents. Kirjaniku seal viibimise ajal oli troonil hollandlaste „marionett“, kellel polnud tegelikku poliitilist võimu.²³³ Hollandlaste koloniaalvõimule vaatamata polnud piirkond oma võlu ja hiilgust kaotanud ja hoidis oma kultuurilistest väärtustest tugevalt kinni: „See on veel tükike maad keset Jaavat, kus endist maavalitsust ja elu ta esialguslikes olekus näha on. Siin valitseb Suurakarta sultan, siin keisriks nimetatud, oma alamatega ja terve valitsuse masinatega.“²³⁴ Saali näitab, kuidas hollandlased hoiavad koloonia elu oma kontrolli all, kuigi lubavad vähemalt formaalselt jaavalastel ise omi asju otsustada. Saali reisikirjad kinnitavad arusaama, et valitseval kihil oli monopol määravate ostuste tegemisel ja piirkondade valitsemise üle.²³⁵

Hollandi koloonias ei elanud mitte ainult indoneeslased ja hollandlased, vaid ka suur hiinlaste kogukond. Hollandi ülemvõimu suhtumine hiinlastesse oli parem kui suhtumine jaavalastesse. Hiinlaste ja indoneeslaste vahel valitses ühiskonnas teatud konkurents, mis tähendas näiteks võistlemist tööturul. Hiinlaste käes olid Jaaval saarel mõjukad ametid sisekaubanduses, käsitöös, transpordis ja kommunaalmajanduses. Neid võib iseloomustada kui ühendavat lüli hollandlaste ja indoneeslaste vahel.²³⁶ Hiinlaste läbikäimine indoneeslastega oli vajalik. Nimelt kuulusid mõlemad koloniaalühiskonna madalamatesse klassidesse. Tähtis on märkida, kuidas hiinlased mõjutasid indoneeslaste ühiskonda. Saal selgitas, et hiinlaste kohalolek ja suurenev immigratsioon tekitas koloniaalühiskonnas raskusi. Eriti puudutas see indoneeslastest põlisasukaid: „Nad ei lepi ühti hea eluga, vaid nad imevad maa pärisrahva aina lusti pärast välja. Mida suurem viletsus ümberringi, seda enam hiilgab rikkamehe eluolu.“²³⁷ Jaavalased näiteks ei kiitnud heaks hiinlaste kohaolu ning rahvuslike ideede esilekerkimise ajal ei teinud nad hiinlastega suuremat koostööd. Indoneeslased tajusid selgelt konkurentsi ning seetõttu ei vaadanud nad hiinlastele paremini kui kolonistidele.²³⁸ Hiinlased

²³² Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 38.

²³³ Samas, 37.

²³⁴ Andres Saal. Olevik. 14. Aprill. 1898, 350.

²³⁵ Treacher, 376.

²³⁶ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 61.

²³⁷ Andres Saal. Olevik. 19. Jaanuar. 1911, 77.

²³⁸ Klaassen. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias, 155.

olid osavad ärimehed, kes suutsid teenida jaavalaste lõbutsemise pealt suuri summasid, õpetades neid oopiumit suitsetama, meelitades neid raha kulutama ja töötama väikeste tasude eest.²³⁹ Sellisena meenutab hiinlase kuvand koloniseerija oma, kes kasutasid indoneeslasi ära oma kasumi kasvatamiseks. Hollandlased pidasid hierarhilises süsteemis hiinlasi väärtuslikemaks, pidades silmas nende aktiivsust kaubanduses, mis omakorda tekitas pingeid hiinlastest kaupmeeste ja indoneeslaste vahel. Hollandlased nägid hiinlastes rohkem euroopalikke väärtusi, vaimu ja eetose sarnasust.²⁴⁰ Samuti oli kahe kultuurigrupi eraldamine oluline ühiskondlikust perspektiivist, sest hiinlaste ja indoneeslaste kultuuriline segunemine oleks kujutanud ohtu koloniaalsüsteemile kui tervikule.

1855. aastal hakati hiinlasi koos araablase ja indialastega klassifitseerima sisserändajateks, paigutades neid madalamale kui eurooplased ja kõrgemale kui põliselanikud.²⁴¹ See sundis indoneeslasi kahtlema enda enesehinnangus ja ego-ideaalis. Seega oli hiinlastest madalamas seisuses paiknemine alati seotud allumisega koloniseerijatele, kes teadlikult vähendasid põliselanike väärtust, paigutades nad kõige madalamale astmele ühiskonnas.²⁴² Seetõttu tekitas euroopalik ideoloogia rahvuste hierarhia ja kinnistas hegemoonilise võimu mõlema kultuurigrupi üle.²⁴³ Valitsev klass kasutas mõlema – hiinlaste ja indoneeslaste – teeneid oma hüvanguks. Lääne etnotsentrismi kohaselt toimus teiste ühiskonnaliikmete teadmiste kõrvalelukkamine, asendades need oma teadmistega, mis ei olenenud hierarhisest korrast.²⁴⁴

²³⁹ Samas, 62.

²⁴⁰ Thung Ju Lan. Contesting the post-colonial legal construction of Chinese Indonesians as 'foreign subjects'. *Asian Ethnicity*. Vol 13. No. 4. 2012, 375.

²⁴¹ Samas, 375.

²⁴² Frantz Fanon. *Black Skin, White Masks*. London: Pluto Press. 2008, 164.

²⁴³ Robert Young. *White Mythologies: Writing History and the West*. London; New York: Routledge. 1990, 125.

²⁴⁴ Samas, 125.

Kokkuvõte

Kuvandid ehk mõttekonstruktsioonid annavad võimaluse identifitseerida enda kultuuri, vastandudes teiste loodud mõttepiltidele. Kuvandid tekivad üldiselt tänu juba välja kujunenud eelarvamustele. Kuvandid võivad muutuda vastavalt perioodile inimestele tõepäraseks. Nende uurimine võib anda tõesemat informatsiooni riigis või ühiskonnas valitsenud mõtteprismade või ideoloogiate kohta. Kolonialismi perioodi on kuvatud koloniseeritava ja koloniseerija vaatevinklist erinevat moodi. Koloniseerija sooviks oli mõjutada kolooniat euroopalike väärtustega, kuid koloniseeritavad nägid selles pigem ohtu enda traditsioonidele.

Postkolonialistlik teooria aitab mõista, kuidas mõjutasid imperialistlikud protsessid Euroopa riike ja nende asumaid poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete muudatuste kaudu. Postkolonialistlike teooriate valguses on võimalik analüüsida kolonialismi tähendust nii minevikus kui ka tänapäeval. Teooria rõhutab kolonialismi pärandit igas eluvaldkonnas, luues tegelikkusele mittevastavaid kuvandeid koloniseeritavatest. Eelkõige rõhutab postkolonialistlik teooria kolonialismiaegsete dogmade mõjuvõimu. Kolonialism oli protsess, mis hõlmas kolooniate loomist koloniseerijate poolt koos võimuga koloniseeritavate üle, luues hierarhilise süsteemi, kus kehtisid koheselt võimusuhte piirangud. Koloniseerijate tugev kontroll tekitas koloniseeritavates tunde, nagu nende päritolu takistas nende elu ja tekitas vastuseisu koloniseerijate suhtes.

Reisikirjade lugemine oli minevikus üks väheseid võimalusi saada uusi teadmisi kaugetest kultuuridest ja kohtadest, kuhu inimesed näiteks 19. sajandil suure tõenäosusega kunagi ei sattunud. Seega oli reisikirjadel oluline roll kujundamaks näiteks eestlaste kuvandeid maailma teistest piirkondadest. Samuti andsid need ülevaate kirjeldatavatest ühiskondadest, alates poliitilistest sündmustest ja lõpetades kultuuriliste iseärasuste selgitamisega. Reisikirju tuleb analüüsida kirjade autori vaatenurgast. Igal kirjanikul on oma lähenemine ning sellest tulenevalt keskendub autor teatud aspektidele, mis puudutavad konkreetse grupi või rahvuse kirjeldamist. Näiteks Andres Saali vaatenurka Indoneesiale kujundas oluliselt ärkamisaeg 19. sajandi Eestis.

Kolonialismi kuvand Karl August Hindrey ja Andres Saali reisikirjades eristub selgelt negatiivsel ja positiivsel viisil. Hindrey ja Saali reisikirjadest saab järeldada, et mõlemal autoril tekkis esmamulje kolonialismist kui ühiskonnapoliitikast ja sellest tulenevast rollide

jaotumisest. Hindrey juhtis tähelepanu rollide jaotamisele kongolastest laevatöölise ja Saal indoneeslastest laevateenindajate puhul. Mõlemad kirjanikud kirjeldasid koloniseeritavate välimust, tuues sellega esile välise viisi eristada koloniseerijat ja koloniseeritavat.

Kolonialismi kuvand Karl August Hindrey reisikirjades kujunes heakskiitvaks. Hindrey nägi kongolasi kui barbaarseid olevusi, kes vajasisid tsiviliseerimist ning nõustus Belgia Kongo koloniaalpoliitikaga. Tema arvates belglaste kolonisatsioon pigem parendas kongolaste elukvaliteeti. Hindrey arvates oli kongolastel vaja euroopalikke väärtusi tundma õppida. Hindrey reisikirjadest selgub, et koloonia oli üles ehitatud seadustele, mis aitasid põliselanike üle efektiivsemalt domineerida. Sellest tulenevalt tekkis tema kirjadest Belgia Kongost kui koloonias positiivne kuvand ja see õigustas kongolaste koloniseerimist.

Andres Saali kuvand koloniseeritavatest vastandus hollandlaste arvamusele, mille kohaselt olid indoneeslased tsiviliseerimata rahvas. Saal pidas jaavalasi teadmistega ja viisakaks rahvaks, ta suhtus nendesse suure lugupidamisega. Kogu perioodi vältel veendus Saal oma arvamuses, et Jaava saare ja terve Indoneesia saarestiku elanikud on arenenud tsivilisatsioon. Ta oli kindlal arvamusel, et Hollandi ülemvõim ei mõjunud koloniseeritavatele hästi. Hollandlased olid seevastu veendunud, et koloniseeritavad ei saaks ilma koloniseerijateta hakkama. Seega kolonialismi kuvand Indoneesiast kujunes pigem negatiivseks. Saal ei kiitnud heaks jaavalaste traditsioonilisse elukorraldusse sekkumist.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Allikaline kirjandus

Hindrey, Karl August. Kongosõit. Tartu:Loodus, 1929.

Saal, Andres. Jaava: Jaava rahva elust:Jaava keelest ja kirjandusest. Tartu: G. Grenztein.1911.

Allikaline perioodika

Eesti Päewaleht (1927-1928)

Olevik (1898-1912)

Kirjandus

- Abrahamsen, Rita. African Studies and the Postcolonial Challenge. African Affairs, Vol. 102. No . 407. Oxford University Press. 2003. 189-210.
- Adjei, Paul Banahene. Decolonizing Knowledge Production: The Pedagogic Relevance of Gandhian Satyagraha to Schooling and Education in Ghana. Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation, Vol. 30. No. 4.Coalition Work in Indigenous Educational Contexts / Le travail de coalition et l'éducation des autochtones. Canadian Society for the Study of Education. 2007.1046-1067.
- Ahluwalia Pal. Ashcroft, Bill. Edward Said. London; New York: Routledge 2004.
- Alenius, Kari.Fält, Olavi. Jalagin, K Seija. (Eds). Looking at the other:Historical Study of Images on Theory and Practice. Oulu. 2002.
- Aldrich, Robert. Sissejuhatus;imperialismi ülevaade //Impeeriumite aeg. (Koostanud Robert Aldrich). Tallinn :Sinisukk.2008.
- Ashcroft, Bill, Griffiths, Gareth, Tiffin, Helen. Post-colonial studies: the key concepts. London;New York :Routledge. 2009.
- Ashcroft, Bill. Griffiths, Garreth. Tiffin, Helen. The empire writes back:theory and practice in post-colonial literatures. London; New York: Routledge . 2004.
- Ashcroft. Bill. Post-colonial transformation. London;New York :Routledge . 2002.

- Aung-Thwin, Maitrii. Lau, Albert. Lockhart, Bruce, Reyes, Portia. Ricklefs, Merle Calvin. A new history of Southeast Asia. (Edited. M. C. Ricklefs.) Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan. 2010.
- Leerssen Joep. Imagology: History and method// Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey . Manfred Beller. Joep. Leerssen .(toim.) Amsterdam; New York: Rodopi, 2007.
- Berger, Peter. Luckman, Thomas. The social construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. London: Penguin Book. 1991.
- Boahen, A. Adu . The First World War and its consequences // Africa under colonial domination, 1880-1935/International Scientific Committee for the Drafting of a General History of Africa (UNESCO). A. Adu . Boahen .(Eds.). London: Currey; Paris: UNESCO, 1990.
- Boahen, A. Adu. Politics and nationalism in Central and Southern Africa, 1919-1935 // Africa under colonial domination, 1880-1935/International Scientific Committee for the Drafting of a General History of Africa (UNESCO). A. Adu . Boahen . (Eds.). London: Currey; Paris, 1990
- Bolatagici, Torika. Claiming the (n)either/(n)or of 'third space': (re)presenting hybrid identity and the embodiment of mixed race, Journal of Intercultural Studies. Vol. 25. No. 1. 2004. 75-85
- Boulding, Kenneth E. The image: knowledge in life and society. Ann Arbor. University of Michigan Press. 1973.
- Brown, Colin. A short history of Indonesia: the unlikely nation?. Singapore: Allen & Unwin. 2003.
- Bush, Barbara. Imperialism, race, and resistance: Africa and Britain 1919-1945. London; New York: Routledge. 1999.
- Calzatti, Stefano. Travelling and writing and the form of travel writing: Reconsidering Bill Bryson's (supposed) postcolonial legacy, Journal of Postcolonial Writing, Journal of Postcolonial Writing. Vol 51. No 4. 2015. 422-435.
- Chalvin, Antoine. Eesti prantsuse keelsetes reisikirjades – Algusaastast 1990. aastani. Keel ja Kirjandus. Nr 2. 2016. 73-91.
- Curtin, Philip D, The Black Experience of Colonialism and Imperialism. Daedalus. Vol. 103, No. 2. Slavery, Colonialism, and Racism. 1974. 17-29.

- Dachs, Anthony J Missionary Imperialism-The Case of Bechuanaland. The Journal of African History. Vol. 13. No. 4. 1972. 647-658.
- Davies , Norman. Euroopa Ajalugu. Tallinn: Varrak. 2014.
- Eagleton, Terry. Postcolonialism and 'postcolonialism'. Interventions, Vol . 1 . No. . 1998. 24-26.
- Eeden, Jeanne van. The colonial Gaze:Imperialism, Myths, and South African Popular Culture. Design Issues. Vol. 20. No. 2. 2004.18-33.
- Ewans , Martin. Belgium and the colonial experience. Journal of Contemporary European Studies.Vol. 11. No. 2. 2003.167-180.
- Fabian, Johannes, Anthropology with an attitude: critical essays. Stanford: Stanford University Press. 2001.
- Fanon ,Frantz . Black Skin, White Masks .London:Pluto Press. 2008.
- Feenberg, Anne-Marie 'Max Havelaar': An Anti-imperialist Novel. MLN. Vol 112. No. 5. Comparative Literature Issue. 1997.817-835.
- Gibson, Nigel C. Fanon. The postcolonial imagination. Cambridge: Polity Press, 2003.
- Gross, Jasper. Subverting Whose Empire? Third World Quarterly, Vol. 17. No. 2 . Taylor & Francis Ltd. 1996. 239-250.
- Gross, Toomas. Edward W. Said.// 20.sajandi mõttevoolud. .(toim.) Epp . Annus Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 2009. .
- Gross, Toomas. Frantz Fanon.// 20.sajandi mõttevoolud. Epp Annus.(toim.).Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 2009.871-883.
- Gunew, Sneja. Postcolonialism and Multiculturalism:Between Race and Ethnicity. The Yearbook of English Studies. Vol 27. The Politics of Postcolonial Criticism. 1997. 22-39.
- Hall, Catherine, Civilizing subjects: metropolis and colony in the English imagination, 1830-1867. Cambridge: Polity press. 2007.
- Hamadi, Lutfi. Edward Said: The postcolonial theory and the literature of decolonization. European Scientific Journal.Vol.2. 2014. 39-46.
- Hanko. August . Henry Morton Stanley:Aafrika südame avastaja. Tartu:Eesti Kirjanduse Selts. 1936.
- Hiiemaa, Karin. Aafrika retseptioon eestikeelses trükisõnas. (kuni 1917). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 2006.

- Hiiemaa, Karin. Südamel: eesti misjonärid Aafrikas. Tallinn: Olion. 2000.
- Hochschild, Adam. King Leopold's Ghost: a story of greed, terror, and heroism in Colonial Africa. London: Pan Books. 2006.
- Hortvath, Ronald J. A Definition of Colonialism. Current Anthropology, Vol. 13. No. 1. 1972. 45-57.
- Hourani, Rida Blaik. Postcolonialism and ethnicity: does it matter to history teaching? Social identities. Vol. 1, No. 5. 2011. 665-679.
- Hutcherson, Linda. Introduction: colonialism and the Postcolonial Condition: Complexities Abounding. PMLA. Vol. 110. No. 1. 1995. 7-16.
- Ju Lan, Thung. Contesting the post-colonial legal construction of Chinese Indonesians as 'foreign subjects'. Asian Ethnicity. Vol 13. No. 4. 2012. 373-387.
- Kehoe, S. Karly. Understanding Oversea Colonialism as a Process: An Introduction. // Colonialism and Decolonization in National Historical Cultures and Memory Politics in Europe: Modules for History Lessons. Ute Fenske, Daniel Groth, Klaus-Michael Guse/Bärbel P. Kuhn. Peter Lang Edition. (Eds) 2015.
- Klaassen, Olaf. Aasia ja Aafrika 16.-19. Sajandil ning kontaktid Eestiga. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 1994.
- Klaassen, Olaf. Aasia ja Aafrika 1900-1918 ning kontaktid Eestiga. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 1992.
- Klaassen, Olaf. Aasia ja Aafrika 1918-1945 ning kontaktid Eestiga. (Teine osa) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 1990.
- Klaassen, Olaf. Andres Saal Surabajas (1898-1902) Keel ja Kirjandus. Nr 6. 1980. 326-338.
- Klaassen, Olaf. Huvasti, Insulinde! : Andres Saali elu Indoneesias. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus. 1996.
- Kraavi, Janek. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur: ülevaade 20. Sajandi teise poole kultuuri ja mõtlemise arengust. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia. 2005.
- Kraft, Claudia. Inner-European Colonialism: An Introduction. // Colonialism and Decolonization in National Historical Cultures and Memory Politics in Europe: Modules for History Lessons. Ute Fenske, Daniel Groth, Klaus-Michael Guse/Bärbel P. Kuhn. Peter Lang Edition. (Eds). 2015.

- Kähär-Peteron, Kadi. Tsivilisatsioon ja Metslus Otto Von Kotzebue ja Adelebert Von Chamisso reisikirjades. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Ajaloo ja arheoloogia instituut. 2015.
- Lagae, Johan. Colonial encounters and conflicting memories: shared colonial heritage in the former Belgian Congo. *The Journal of Architecture*. Vol. 9. No. 2. 2004. 173-197.
- Loomba, Ania. *Colonialism/postcolonialism*. London; New York: Routledge. 2004.
- Mbembe, Achille. *Metaphoric Thought: The Works of Frantz Fanon*. *African Studies*. Vol. 71. No. 1. 2012. 19-28.
- Mutekwa, Anias. Gendered beings, gendered discourses: the gendering of race, colonialism and anti-colonial nationalism in three Zimbabwean novels, *Social Identities*. Vol. 15, No. 5. 2009. 725-740.
- Nursey-Bray, Paul. Race and Nation: Ideology in the thought of Frantz Fanon. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 18. No. 1. 1980. 135-142.
- Oostindie, Geert, Paasman, Bert. Dutch Attitudes towards Colonial Empires, Indigenous Cultures, and Slaves. *Eighteenth-Century Studies*. Vol. 31. No. 3, Americas: The Johns Hopkins University Press. 1998. 349-355.
- Okon, Etim E. Christian missions and colonial rule in Africa: objective and contemporary analysis. *European Scientific Journal*. Vol 10. No 17. 2014. 192-209.
- Panikkar, K.N. Culture and Revivalism. *Social Scientist*. Vol. 31. No. ½. . 2003. 3-16.
- Patterynama, Pamela. Memories of Interracial Contacts and Mixed Race in Dutch Cinema. *Journal of Intercultural Studies*. Vol. 28. No. 1. 2007. 69-82.
- Paauw, Scott. One Land, One Nation, One Language: An Analysis of Indonesia's National Language Policy. University of Rochester Working Papers in the Language Sciences. Vol. 5. No. 1. 2009. 2-16.
- Peiker, Piret. Postkoloniaalsed uuringud. // 20. sajandi mõttevoolud. Epp Annus. (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 2009,
- Porter, Marilyn. Women in 'Reformasi' Aspects of Women's Activism in Jakarta. *Canadian Journal of Development Studies/ Revue canadienne d'études du développement*. Vol 22. No 1. 51-80.
- Rattansi, Ali. Postcolonialism and its descontents. *Economy and Society*. Vol 26. No. 4, 1997. 480-500.

- Rickles, Merle Calvin. A history of modern Indonesia since c. 1200. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan. 2008.
- Riesz, János. Postcolonialism. // Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters: a critical survey. Manfred Beller. Joep Leerssen. (toim). Amsterdam; New York: Rodopi.
- Rizvi, Fazal, Lingard, Bob, Lavia, Jennifer. Postcolonialism and education: negotiating a contested terrain. Pedagogy, Culture & Society. Vol. 14, No. 3. 2006. 249-262.
- Saarinen, Hanner. Demokraatia kriis ja Teine maailmasõda. // Maailma ajalugu. Seppo Zetterberg. (toim). Tallinn: Varrak. 2015.
- Sabin, Margery. In Search of Subaltern Consciousness. Prose Studies. Vol. 30. No. 2. 2008. 177-200.
- Said, Edward. Mõtestades ümber kolonianismi. Vikarkaar. 4-5. Tallinn: SA Kultuurileht. 2003. 152-166.
- Said, Edward W. Culture and imperialism. New York; London: Vintage. 1994
- Said, Edward W. Orientalism. London: Penguin Books. 2003.
- Satre, Jean-Paul. Colonialism and neocolonialism. London: Routledge. 2006.
- Seghers, Maud. Phelps-Stokes in Congo: Transferring Educational Policy Discourse to Govern Metropole and Colony Paedagogica Historica. Vol. 40. No 4. 2004, 465. 455-477.
- Shillington, Kevin. History of Africa. London: Basingstoke; Macmillan, 1995.
- Slade, Ruth. Annexation of the Congo Independent State//. Nineteenth-Century Africa. P.J. M. McEwan. (Eds). London: Oxford University Press. 1968.
- Slade, Ruth, Birth of the Belgian Congo//.). Nineteenth-Century. P.J. M. McEwan. (Eds). Africa. London: Oxford University Press. 1968
- Solarz, Marcin Wojciech. North–South, Commemorating the First Brandt Report: searching for the contemporary spatial picture of the global rift. Third World Quarterly. Vol. 33. No. 3. 2012. 559-569.
- Taylor, Jean Gelman. Indonesia: peoples and histories. New Haven; London: Yale University press. 2003.
- Treacher, Amal. Edward Said: Identity, politics and history. Psychodynamic Practice. Vol. 11. No. 4, 2005. 373-388.

- W. F. Wertheim. The Indo-European Problem in Indonesia. Pacific Affairs. Vol. 20. No. 3. 1947. 290-298.
- Väljataga, Märt. Edward Said . Orientalism, postkolonialism. Vikerkaar 4-5. Tallinn:SA Kultuurileht. 2003. 167-173.
- Õunapuu. Lembit . II Kvalitatiivne, Kvantiitatiivne ja Kvalitatiiv-Kvantitatiivne uurimistöö//Kvalitatiivne ja kvanditatitiivne uurimisviis sotsiaalteaduses. Ede Kärner. (toim). Tartu: Tartu Ülikool. 2014.
- Young, Robert . Postcolonialism:a very short introduction.Oxford: Oxford University Press. 2003.
- Young, Robert . Postcolonialism:an historical introduction. Mass: Blackwell. 2003.
- Young, Robert. White Mythologies:Writing History and the West. London;New York.Routledge. 1990.

Käsitkirjalised uurimused

Jullinen, Toivo. Belgia Kongo ja Eesti (1919-1939). Diplomitöö . Tartu: Tartu Riiklik Ülikool,1986.

Elektroonilised materjalid

Encyclopædia Britannica "Raden Adjeng Kartini". *Encyclopædia Britannica Online*.

Encyclopædia Britannica Inc.,2016, 15. märts. <http://www.britannica.com/biography/Raden-Adjeng-Kartini> (19. 04.16)

Hiio. Toomas. Eesti mälu:Karl August Hindrey,, Minu elukroonika I-V “ 2010, 10.september,Eesti Päevaleht. Web. <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/eesti-malu-karl-august-hindrey-minu-elukroonika-iv?id=51282632>. (20.05. 2016.)

Hinrikus. Rutt. Andres Saal (1861-1931). Eesti Kultuurilooline Veeb. 2016. 20.mai. 2016.
http://krzwlive.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=37&table=Persons.
(20.05.2016)

Rijksmuseum. East Indies lost, at what cost.< <https://www.rijksmuseum.nl/en/explore-the-collection/timeline-dutch-history/1820-1950-indonesia-and-decolonisation>> (21.04.2016)

Stutchley, Benedict. Colonialism and imperialism, 1450-1950. European History Online, 2011, 24 jaanuar. <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/colonialism-and-imperialism/benedikt-stuchtey-colonialism-and-imperialism-1450-1950> (15.02.16)

Käsiraamatud

Eesti keele sõnaraamat, ÕS 2013. Tallinn, 2013.

Inglise-eesti sõnastik, Tallinn:TEA,2010.

Õim, Asta. Sünonüümisõnastik. Tallinn, 2007.

Summary

The image of colonialism in travel literature written by Karl August Hindrey and Andres Saal

Development of an image of the other cultures is a common way to identify your own culture. An image itself can give information about the other cultures in a positive or a negative way. The images can give valuable knowledge about a certain group of people during the specific period of history. During 19th and 20th century colonialism was a very common practice by the European powers to gain more profitable land and cultural prestige among other similar powers. Use of the imperialistic ideology was one of many ways how the colonial powers achieved the dominating power and control over areas in Africa and Asia.

The aim of this research essay is to give an overview of the image of colonialism using travel literature written by two the Estonian writers Karl August Hindrey and Andres Saal. Hindrey travelled to Belgian Congo in 1927 and Andres Saal worked and lived in Dutch Indonesia in the period of 1898-1920. They both saw the native population under the colonial rule and saw how they managed to maintain their traditional culture. Researching this topic is important because it explains the legacy of colonialism from past to present. The analysis is written from postcolonial perspective because it helps to explain the concept of colonialism.

Based on all of the research done it is possible to claim that the image of colonialism (according to Karl August Hindrey) in Belgian Congo is more positive than negative. He approved that the colonialism assisted people in Congo achieving better living conditions and state of society. His travel writings help to conclude that society was controlled using strict laws and rules. Colonial power justified this kind of policy by developing more effective and caring relationship between the colonizer and the colonized. In contrast to Hindrey, Andres Saal had a very positive opinion about the Indonesians and his view on colonialism was negative. According to Saal colonialism didn't have the positive and fulfilling force to influence the Indonesians in a more developing manner. The civilization of Indonesia was already highly developed. The official Dutch colonial power saw the Indonesians as children who needed to be taken care of by a culturally developed European power.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Heidi-Elena Stanionyte** (sünnikuupäev:10.01.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Kolonialismi kuvand Karl August Hindrey ja Andres Saali reisikirjades“, mille juhendaja on Karin Veski, PhD,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23. mail 2016